

ኤርትራ፣ ምድረ ባሕር

4

ኢትዮጵያ አፍደገ ባሕር እንተዘይረኽባ፡ ሓርነታ ክረጋገጽ
አይክእልን ኢዩ⁽¹⁾።

ብአልአሚን መሓመድ ሰዒድ

1- ምጭጫሕ ፖለቲካዊያን ውድባት

መንሱር፡ ቆላሕታ ወለዱን ምሉእ ሓልዮት ስድራ-ቤቱን እናወነን መጽአ። ወይዘሮ ሙሉክ ዓብዱልቃድር ኣብ ወዲ-ወዳ መንሱር ዝነበረ ፍቕርን ናብዮትን፡ ዝኾነ ሰብ እንተላይ ኢድሪስን ፋጥማን፡ ክሻረኹዎ ፍቓደኛ አይነበረትን። ወትሩ ወጋሕታ ሰዓት ሓሙሽተን ፈረቓን ካብ ድቃሳ ተንሲኡ፡ ተቐላጢፋ ነታ ንመንሱር ዝተሓዘአት በጊዕ ሓሊባ፡ ከይአፍቀደት ናብ መደቀሲ ኢድሪስ ተምርሕ። ንመንሱር ካብ ሑቕፊ ወላዲቱ መንዚዓ፡ ሰብነቱ ሓጺባ፡ ነታ ጸባ በጊዕ ዝመልአት ቶፊት ⁽¹⁾ ተቐርበሉ። መንሱር ነቲ ጸባ ወዲኡ፡ ነታ ቶፊት ናብ ባይታ ምስ ዝሰንድዎ፡ ወይዘሮ ሙሉክ ከም ዝጸገበ ስለ ትርዳእ፡ ቅሩብ አጸዊታን አስሒቓን፡ ናብ ወላዲቱ ትመልሶ። ኢድሪስ ካብ ድቃሱ ክሳብ ዝበራበር፡ ምድራ-ቤት ትኹስትርን ዓታሩ ማይ ትመልእን። ካብቲ እዋንቲ ጀሚራ ድማ ክሳብ ምሸት ማለት፡ ኢድሪስ ካብ ስራሕ ዝምለስ ንመንሱር ከይተፈለየቶ ትውዕል።

⁽¹⁾ ካብ መደረ ንጉስ ኢትዮጵያ ሃይለስላሴ ኣብ 1944 ዓ.ም።
⁽¹⁾ ቶፊት ብአዘራርባ ትግረ፡ ጓጉድ ጸባ ማለትዮ።

ሐልዮት ኢድሪስ'ውን፡ ካብ ሐልዮት ወላዲቱ ዝፍለ ስለ ዘይነበረ፡ ፍቕሪ መንሱር፡ ኣብ ሞንጎኡን ኣብ ሞንጎ ወላዲቱን፡ ኣብ ሞንጎኡን ኣብ ሞንጎ በዓልቲ-ቤቱን፡ ክሳብ ኣብ ናይ ውድድር ደረጃ ንክበጽሕ ኣኸኣሎ። ክሳብ ምዕጉርቲ መንሱር ቀይሖን በርበረ ዝመስላ ከይሰዓሞን ክሳብ ዘእዊ ከይሓቕፎን፡ ናብ ስርሑ ክብግስ ይጽገም ነበረ። ምሽት ካብ ስራሕ ምስ ተመልሰ፡ ነቶም ካልኣት ኣባላት ስድራ-ቤቱ ግዲ ከይገበረ፡ ቀልጢፉ እንተዘይረአዮ ኣይቕስንን ነበረ። ወይዘሮ ፋጥማ ብግደኣ ውላዳ ትፈቱ ብምንባራ፡ ክሳብ ካብ ጸባ ኣጥባታ ከም ዝጸገበ እተረጋግጸ፡ ንሓንቲ ደቂቕ እንተኾነት'ውን ኣውራ ብለይቲ ሰለም ንክትበል ትክእል ኣይነበረትን። ምስ ግዜ፡ መንሱር ኣብ ስድራ-ቤት ኢድሪስ መሰረታዊ ባእታ ሓጎስን ደስታን ክኸውን ስለ ዝበቐዐ፡ ኣባላት ስድራ ኣብ ልዕሊኡ ዓብይ ኣቓልቦ ገበሩ። ብፍላይ ሓዎብኡ ኣሕመድ ከይረአዮ፡ ከየጸወቶ፡ ከይሓቕፎን ከይሰዓሞን እንተውዒሉ እፎይታ ይስእን ነበረ።

ልዕሊ ኹሉ ህላወ መንሱር ነታ ስድራ-ቤት መተሓቕቂ ክኸውን ስለ ዝኸኣለ፡ እቶም ኣባላት ስድራ-ቤት ምሽት ምሽት፡ ኣውራ ድማ ኣብ መዓልታት ዕረፍትን በዓላትን፡ ንመንሱር ኣኸቢቦም፡ ገሊኦም ዘስሕቑዎ ገሊኦም ድማ ዘብክይዎ ኮይኖም ግዚኦም ንክሕልፉ ዓቢ ኣጋጣሚ ተፈጥረሎም። እዚ ጥዑይ ሃዋህው'ዚ፡ ኣብ ውሽጢታ ስድራ-ቤት ቅሳነትን ሓድነትን ፈጠሩ፡ ካብኡ ሓሊፉ ብዛዕባ ዓዶምን ፖለቲካዊ ኩነታት ሃገሮምን ክዛረቡን ክመያዩጡን ዓቢ ኣጋጣሚ ኮነሎም።

ኣሕመድ ብዛዕባ ፖለቲካ ዝግደስ ሰብ ብምንባሩ፡ ኢድሪስ ምስ ዝተፈላለዩ ሰባት፡ ኣውራ ምስ ካብ ካልእ ከባቢታት ዝመጽኡ ምዙን ማሕበራዊ ዝምድናታት ከምዘለዎ ኸኣ ስለዝፈልጥ፡ ነቲ ምስ መሳትኡ ደቂ ዓዲ ዝገብሮ ፖለቲካዊ ክትዓት ዝኸውን ደገፍ ካብኡ ክረክብ እኸእል'የ ብዝብል እምነት፡ ነታ ሓንቲ ካብተን እታ ስድራ-ቤት እትጥቀመለን ናይ ምሽት ኣጋጣሚታት ተጠቂሙ፡-“ኣብ'ዚ ዘለናዮ ወቕቲ፡ ብዛዕባ'ቲ ብሕዳር 1946 ዝተኻየደ ኣኼባ ቤት-ገርጊስ ብዙሕ ይዝረብዩ። ገለ ሰባት 'እቲ ኣኼባ ጽቡቕ ኣጋጣሚ ኮይኑ፡ መራሕትና ኣብኡ ብምስታፎም፡ ነቲ ዘርብሓናን ረብሓታትና ዝሕልወልናን ስምምዓት ክገብሩ ከኣሉ' ክብሉ እንከለዉ፡ እቶም ዝተረፉ ከኣ፡ 'ዋዕላ ቤት-ገርጊስ መባኸኒ ግዜን ጸዕርን እንተዘይኮይኑ፡ ካልእ ቁምነገር ኣይነበሮን' ይብሉ። እቲ ሓቂ እንታ'ዩ?" ዝብል ሕቶ ኣቕረበ።

ኢድሪስ፡ ነቲ ብሓዉ ዝቐረበ ሕቶ ክምልስ ናይ ግድን ስለ ዝኾነ፡-“ዋዕላ ቤት-ገርጊስ ንናይ ኤርትራ ፖለቲካዊ መጻኢ ክጠቅም ዝኸእል መልሲ ከቕርብ ኣይከኣለን።” ኢሉ ንገለ ካልኢት ዝን ድሕሪ ምባል፡-“ቀንዲ ሳዕቤኑ ፈላሊኻ ግዛእ ኮይኑ ዘይተኣደነ ፖለቲካውን ነገራውን ደገፋት መግዛእታዊ ምምሕዳር እንግሊዝ፡ ንመንግስቲ ሃይለ ስላሴ ከም ዝኾነ ዘጠራጥር ኣይኮነን።” ርጉጽነት ብዘስምዕ ቃና በለ።

አሕመድ፡ በቲ ዝሰምዖ መልሲ እኳ እንተተረበሸ፡ ተወሳኺ ሓበሬታ ንኸረከቡ፡-
“በየናይ ምክንያት’ዩ ዋዕላ ቤት-ገርጊስ በርዒኑ?።” ዝዓይነቱ ሕቶ አቕረበ።
ኢድሪስ ተቐቢሉ፡-“ሰባት ካብቲ ዋዕላ ምስ ተፈንጥሖ፡ ነዊሕ ከይጸንሖ ኣብ
ሃይማኖት ዝኣንፈተን ሰልፍታትን ጉጅለታትን ክጸንቡሩ ረኣና። እዚ ድማ መርኣዖ
ፍሽለት’ቲ ዋዕላ ከምዝኾነ ዘካትዕ ኣይኮነን።” በሎ’ሞ ብምቕጻል፡-“እቲ እንነብሮ
ዘለና ሃይማኖታዊ ምምቕቓላት ውጽኢት ናይ’ቲ ዝበርዓን ቤት-ገርጊስ ከምዝኾነ
ከነስተውዕለሉ ዝግባእ’ዩ። ገለ ካባና ብግሁድ ንህርፋናትን ድልዩታትን መንግስቲ
ኢትዮጵያ ኣብ ምድጋፍ ከይተሓጽሩ ነቶም ዝጸረሩዎም ዜጋታት እናኣፈራርሖን
ጎነጽ እናተጠቐሙን ከጉባዕብዑ ክንርኢ ጀመርና። እዚ ከምዚ ዝበለ ኣነዋሪ
ተግባራት፡ በቲ ካብ ማሕበር ፍቕራ-ሃገር ኣብ 1946 ዝተፈንጨለ ጉጅለ ይእለ ወይ
ይምራሕ ነበረ። እዚ ኸኣ ብኣቶ ገብረመስቀል ወልዱ፡ ሰዒቡ ብኣቶ በየን በራኺ
ዝምራሕን ብኣቶ ተድላ ባይሩን ዋና ጸሓፊኡን ዝእለን ዝነበረ ጉጅለ’ዩ። ካብኡ
ሓሊፉ እዚ ጉጅለ፡ ረብሓ ኢትዮጵያ ንኸማልእን ረብሓ ህዝቢ ኤርትራ ክደቕስን፡
ኤርትራ ምስ ወላዲታ ኢትዮጵያ ብዘይ ቅድመ-ኩነት ክትሓብር ኣለዋ ዝብል
ኣንድነት እናተባህለ ዝጽዋዕ ሰልፊ ኣቑሙ ክንቀሳቐስ ጀመረ።” በለ ናይ ጓሂ
እስትንፋስ እናስተንፈሰ፡-“ንናይ ሰልፊ ኣንድነት ተግባራት ብምጽራር፡ ብሃንደበትን
ብዘይ ምድላውን፡ ብታሕሳስ 1946 ኣብ ትሕቲ ጽላል ኣልሰይድ በክሪ ኣልሙርቕነ፡
ብዋና ጸሓፍነት ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን ዝእለ ኣልራብግ ኣልኢሰላሚያ ዝተባህለ
ፖለቲካዊ ሰልፊ ኣብ ከተማ ከረን ተመስረተ። ሰዒቡ ብኣቶ ወልደኣብ
ወልደማርያምን ካልኣትን ዝምርሖ ዝተፈላለዩ ናይ ፖለቲካ ኣንፈታትን
ሰልፍታትን ክምስረቱ ከኣሉ።” ኢሉ ዘረበኡ ደምደመ።

አሕመድ ከም ልማዱ ብዙሕ ክፈልጥ ኩቱር ድልዩት ስለ ዝነበሮ፡ ሓዉ ሕቶታቱ
ከይመለሰሉ ገድፉዎ ናብ መደቀሲኡ ነኸይመርሕ እናሰግኦ ተቐላጢፉ፡-“እዚ ከም
መልሰ-ግብሪ ንሰልፊ ኣንድነት ዝተመስረተ ዳሕረዋይ ሰልፊ፡ እንታይ ናይ ፖለቲካ
ሕቶታት ኣልዒሉ?።” ዝብል ሕቶ አቕረበ። ኢድሪስ ንሃንቐውታን ድሌትን ሓዉ
ንኸምልስ ባህ ከምዝብሎ ብዘስምዕ መንፈሰ፡-“ነቲ ብኢትዮጵያን ሰዓብታን ዝቐርብ
ዝነበረ ጠለብ ይቃወምን ይነጽግን ነበረ። ከም መተካእታ ድማ፡ ኤርትራ ንውሱን
ግዜ ኣብ ትሕቲ መጉዚትነት ውድብ ሕቡራት ሃገራት ጸኒሓ ናጽነታ ክወሃባ ዝብል
ፖለቲካዊ ጠለብ የቐርብ ነበረ።” ብምባል መለሰ፡-“እንተኾነ ግዜ ኣዝዩ መስዩ
ብምንባሩ ምልክት ድኻም ካብ ገጽ ኣሕመድ ክኸወሉ’ውን እንተዘይከኣለ፡ ግዲ
ከይገበረ፡-“ዝም ተጸረርቲ ዝኾኑ ወገናት ዘተዓርቕን ንረብሓ ሃገር ዝውዕልን ከም
ገለ-ሓባራዊ ርእይቶ ክርከብ ኣይተኻእለን?።” ኢሉ ሓተተ ኣሕመድ።

ኢድሪስ ዓቕሉ ከይኣጸበበ፡-“ኣብ ሞንጎ ክልቲኦም ናይ ሓባር መረጃታ ክርከብ
ኣይተኻእለን። ብኣንጻሩ እተን ሰልፍታት ከምቲ ብቐልጡፍ ናህሪ ዓንቢበን
ዝወጽኦ፡ ብቐልጡፍ ክበታተና ጀመራ። ክትፈልጥ እቲ ሃይማኖታዊ ምትእስሳር

ኢትዮጵያን ኤርትራን አብ ግምት ክኣቱ አለዎ፡ 'ኤርትራ ብቁጠባዊ መዳይ ነብሳ ክትዕንግል ኣይትኸእልንያ።' ብዝብሉ ምስምሳት፡ ንኤርትራ አብ ትሕቲ ጽላል ኢትዮጵያ ክጽንብር ዝጽዕር ዝነበረ ሰልፌ አንድነት እናተገማመዐ ብምምጽኡ፡ ካብ ከርሱ ነጻን ስምርትን ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ዝተባህለ ኤርትራዊ መልክዕ ዘለዎ ሰልፌ ተፈንጨለ። በቲ ኻልእ ሸነኽ ድማ፡ ፖለቲካዊ ኩነታት አልራብጣ አልኢስላሚያ፡ ካብ ኩነታት ሰልፌ አንድነት ዝሓሸ ስለ ዘይነበረ፡ ብሰንኪቶም ንቀቢላታት ትግረ ነጻ ንኸይኮኑ፡ ከም ናታቶም በራዩ ወይ ድማ አገልገልቶም ከይኖም ክቕጽሉ ዝደልዩን ዝአምኑን ዝነበሩ፡ ቀቢላዊ ምትእስሳር ዝነበሮም፡ ገለ ድማ ብጸቢብ ረብሓታት ዝተደ-ፋፍኡ መራሕቲ ስለ ዝተቐልቀሉ፡ አብ ውሽጢ አልራብጣ አልኢስላሚያ ገፊሕ ዝሰረ-ቱ ጋግ ተፈጥረ፡ አቶ ዑስማን አደም በህ ዝመስረቶ 'ኢስላማዊ ሃገራዊ ሰልፌ ምጽ-ዋዕ' ሸኽ ዓሊ ሙሳ ራድኣይ ዝመርሖ 'አልራብጣ አልኢስላሚያ-ምዕራባዊ ቆላ' 'ነጻ አልራብጣ አልኢስላሚያ' ወ.ዘ.ተ ዝተባህሉ ነኣሽቱ ሰልፍታትን ፖለቲካዊ ጉጅለታ-ትን፡ ካብ አልራብጣ አልኢስላሚያ ተፈንጨሎም ነናቶም ሰልፍታት መስረቱ። ቀጽሪ ናጽነት ዝተባህለ ጉጅለ'ውን ከይተረፈ፡ ብምክንያት'ቲ ዝነበሮ ድኹም ፖለቲካዊ ምትእስሳርን ቀቢላውን ሃይማኖታውን ጽልዋታትን፡ ምስቲ ንሱ ዝሓቶ ዝነበረ መሰል ርእሱ-ውሳኔን ሃገራዊ ናጽነትን ክሳኑ ኣይከአለን።" በለ ርእሱ ከምዘሕመሞ መላትሑ እናሓዘ።

ኢድሪስ፡ ነተን ዝነበራ ፖለቲካዊ ሰልፍታት ክነቅፍ ደስ ይብሎ ብምንባሩ፡-“ካብተን ዝነበራ ዓበይቲ ሰልፍታት ምፍንጫልን ሓደስቲ ጉጅለታት ምፍጣርን ከይተደረቱ፡ ብዙሓት ብዛዕባ ኤርትራ ብዝምልከት ፖለቲካዊ ብስለት ወይ ነጻ ፖለቲካዊ መስመር ዘይብሎም ከም 'ኤርትራዊ ሊበራላዊ ገስጋሲ ሰልፌ' 'ኤርትራዊ ሃገራዊ ሰልፌ' 'ሰልፌ ሸራ ኢጣልያ' 'ሓዲሽ ሸራ ኢጣልያ ኤርትራዊ ሰልፌ' 'ማሕበር ገዳይም ወተሃደራት' 'ማሕበር ኤርትራ-ኢጣልያ' 'ማሕበር ምሁራት ኤርትራውያን ዝኣመሰሉ ናይ ፖለቲካ ሰልፍታትን ጉጅለታትን ከም እተፈጥሩ" ከብርህ ፈተነ። ነቲ ዝካየድ ዝነበረ ክትዕ ብተገዳስነት ትከታተል ዝነበረት ወይዘሮ ሙሉክ፡-“ብዛዕባ አብ ሃገርና ዝካየድ ዘሎ ፖለቲካዊ ኩነታት ክንፈልጥ ዕድል'ኳ እንተረኸብና፡ ትኸስ ንብል ስለ ዘሎና፡ ክትዕና ንኻልእ ግዜ እንተኣመሓላለፍናዮ ይሓይሽ።” ክትብል ኣመ መት። ኢድሪስን ኣሕመድ ሓዉን ንዘረባ ወ/ሮ ሙሉክ ግምት ብምግባር፡ ንክድቅሱ ወሰኑ።

ምስ ግዜ፡ እቲ ሓፊሻዊ ፖለቲካዊ ኩነታት ኤርትራ እናጸንከረ ክመጽእ ጀመረ። ፖለ-ቲካዊ ምቁርቋስን ተአፋፍነትን አብ ሞንጎተን ሰልፍታት ብሰፊሑ ገነ። ፍልልያትን ፖለቲካዊ ሕቶታትን አብ ሞንጎ ዝተፈላለዩ መራሕቲ እናገፍሖ ምስ መጽኣ ድማ፡ አብ ሞንጎቶም ደገፍቲ ናጽነትን ደገፍቲ ቅጽበታዊ ሓድነት ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝነበረ ፍልልያት ንምትዕራቕ አሸገረ።

ንጉስ ሃይለስላሴ፡ ድልየታቱ አውራ “አፍደገ ባሕሪ” ክረክብ አሎኒ ንዝብል ሕልሙ ንኸተግብር፡ ነቲ ዝነበረ ፖለቲካዊ ዘይሩግኢነት ክምዝምዝ ዓቢ ዕድል ብምርካብ፡ “ኤርትራ ትግበኣኒያ” ዝብል ቅሉፅ ዘመተ ብምክያድን ዕሱባት ሸፋቱ ብምጥራይን፡ ግብረ-ሸበራዊ ስርሓት ብምክያድ፡ ንፖለቲካዊ ኩነታት ኤርትራ አናወጸ። ስለ ዝኾነ፡ ካብ ጥቅምቲ 1949 ክሳብ ለካቲት 1950 በቶም ዝተቐጽሩ ሸፋቱ አብ ከተማታት አስመራ፡ ምጽዋዕ፡ ደቀ-ምሓረን ዓዲ ወግርን ዝአመሰላ ከተማታት ዝተፈላለዩ ግብረ-ሸበራዊ ስርሓት ተኻይዱ። ሓያሎ ደገፍቲ ናጽነት ዝኾኑ ዜጋታት ድማ ተቐትሉን ተጋፍዑን። ግብረ-ሸበራዊ ስርሓት ንብዙሓት ዜጋታት እንተላይ ንኢድሪስ፡ ሓጎስን ኢስማኒያን ዓቢ ሻቕሎትን ሰግኣትን ፈጠረሎም። ዜጋታት አብ ህይወቶም ይኹን ንብረቶም ክቐ- ስኑ አይከአሉን። ይኹንምበር፡ እቶም ሰለስተ አዕሩኽ፡ አብ ድኳን ኢድሪስ ኮይኖም ርእይቶታት ክለዋወጡን ፖለቲካዊ ክትዓት ከካይዱን ድሕር አይበሉን። ኩሉ አድህ- በኣም አብ ልዕሊ ኤርትራ አንጸላልዩ ናብ ዝነበረ አሉታዊ ፖለቲካዊ ሃዋህው አኻቕን- ዕዎ።

ሓንቲ ምሽት ሓጎስ፡ ሓደ ናይቶም አብ ካልአይ ውግእ ዓለም ዝተዓወቱ ሃገራት (1) ዝውክል ልኡኽ አብ ኤርትራ ዑደት የካይድ አሎ ዝብል ሓበሬታ ምስ ረኸበ፡ ሓቅነቱ ንምርግጋጽ ተቐላጢፉ ናብ ድኳን ኢድሪስ አምረሐ። አብኡ ኢስማኒያን ኢድሪስን ብትሑት ድምጺ ክዛረቡ ረኸበም። ከም ግቡእ ሰላም ከይበለ፡-“እንታይ ደአ ንኮራኹር ደገፍቲ ሃይለስላሴ ዝፈራሕኩም ክትመስሉ፡ ብትሑት ድምጺ ትዛረቡ?” ክብል ሃንደበታዊ ሕቶ ደርበየሎም።ኢድሪስ ብወገኑ፡-“ብመጀመርያ ሰላም ክትበል ይግባእ፡ ብድሕሪኡ ዘምጽአካ ክትገብር ምተኻእለ። ንሕና ኮራኹር ሃይለስላሴ ፈሪሕና ዘይኮንና፡ ንበይንና ስለ ዘሎና ዓው ከይበልና ብዛዕባ ሓፈሻዊ ኩነታት ሃገርና ክንዛረብ ስለዝመረጽና ኢና።” ክብል እናተ- ገረመ መለሰሉ። ሓጎስ፡ አቀራርብኡ እዱብ ከም ዘይነበረ ሽዑ ንሽዑ ስለ ዝተረደኦ፡ ተቐላጢፉ ርእሲ ነፍሱ-ወከፎም እናሰዓመ፡-“አይትሓዙለይ፡ ናብዚ ዘብጸሓኒ ታህዋኽዮ። ብጸተይ ብምጻጎ- ኩም ንኸቆናጽበኩም አይሓሰብኩን።” ክብል ብህዱእ መንፈስ ጣዕስኡ ገለጸ።

ኢድሪስ ብፍሱህ ገጽ ነቲ ይቐረታ ተቐበሎ። ሓጎስ ግን ህወኸ ብምንባሩ፡ ነቲ ዘድልዮ ነገር አውራ ምስ ጉዳይ ሃገር ዝተሓሳሰር እንተዘይረኸቡ ክሃድእ ስለ ዘይኸእል፡-“አብ ሃገርና ፈረንጂ መጸአም አለዉ ይበሃል። ሓቅነት ናይዚ ክፈልጥዮ መጸአኩም።” ብሓ- ውሲ ምንዳር ተዛረበ። አሰዒቡ’ውን፡-“እዞም ፈረንጂ ካባና ዝደልይዎ ነገር አሎ ድዩ?” ብምባል ነቲ ዝርብሾ ዝነበረ ጉዳይ ብሕቶ መልክዕ አኻቕረበ። ኢድሪስ ንኢስማኒያ ጥምት አቢሉ፡- “ብዛዕባዞም ፈረንጂ እናተዛረብናኻ ኢኻ ውትፍ ኢልካና።” በሎ ፍሽኽ እናበለ።

(1) አብ ካልአይ ውግእ ዓለም ዝተዓወታ ሃገራት ብሪጣንያ፡ ፈረንሳይ፡ አሜሪካን ሕበረት-ሶቭየትን ነበሩ።

ሐጎስ ብመልሱ ኢድሪስ ስለዘይገባ:-“ትማሊ፡ ካብ ፈረንጂውያን (1) ዝቐመ ልኡኽ ከም ዝመጽእ ሰሚዑ። እዚ ልኡኽ እንታይ ተልእኾ ዝሓዘዎ። ምናና ክላዘብዎዮ።? ብዛዕባ እንታይ ከ? ወይ እንታይ ንበልዕ፡ ንሰትን ንኸደንን ንምፍላጥ ድዩ?” ብሕቶታት ኣጨነቐም። ((Picture))

ኢሰማዒል ንሐጎስ ኣጸቢቐ ስለ ዝፈልጦ ብዘይ ምውልዎል:-“እወ ሓደ ልኡኽ ፈረንጂ ኣብ ሃገርና መጽሓፊ። ብመረዳእታይ ብዛዕባ መጻኢ ሃገርና ዘሎና ርእይቶ ንምፍላጥን ምስላይን ከይኮነ ኣይተርፍንዮ።” ዝብል መለሲ ሃቡ።

ሐጎስ:-“ዘይዓደምናዮም በዩናይ መሰልዮ ርእይቶና ክፈልጡ ዝመጽኡና ዘለዉ።?” ነድሪ ብዝተሓወሶ ድምጺ ሓተተ። ቀጺሉ’ውን:-“መንዮ ኽ ዕድመ ዘቐረበሎም።?” ክብል ሓተተ።

ኢድሪስ፡ ሐጎስ ብዛዕባቶም ዝመጽኡ ሽማግሌ ወይ ልኡኽ ክፈልጥ ኣለዎ ብዝብል:- “እቶም ኣብ ካልኣይ ውግእ ዓለም ዝተዓወቱ ሃገራት፡ ብዛዕባ ፖለቲካዊ ድልዩት ተቐ- ማጦ ግዝኣት ኢጣልያ ነበር ንምፍላጥ ብ20 ጥቅምቲ 1947 ሓደ ልኡኽ ወይ ሽማግሌ ክሰዱ ተሰማሚዖም ነበሩ። ስለ ዝኾነ፡ እዛ መጻኢትና ዘላ ሽማግሌ ርእይቶና ንምፍላጥ ናባና ዝመጽኡት ኢያ።” ክብል ንሐጎስ ከረድእ ፈተነ።

ኣስዒቡ:-“ይኹንምበር፡ ቆልዑ ወይ ትሕቲ ዕድመ ስለ ዘይኮንና፡ ዘይፈልጠና ልኡኽ ክመጽእ ግቡእ ኣይኮነን። ከም ህዝቢ መጠን እንታይ ንደልን ኣይንደልን ክንፈልጥን ክንውስንን ስለ እንኸእል፡ ርእይቶና ንምፍላጥ ልኡኽ ክስደደልና ኣድላይነት ዘለዎ ኣይኮነን። እቲ ጌጋ ናብ ከምዚ ዘብጸሓና፡ ናህና ወይ ናይቲ ልኡኽ ዘይኮነ፡ ሓደ ጥሙር ንሃገርና ካብ ዝተፈላለዩ ምምቕቓላት ዘድሕን፡ ፖለቲካዊ መርገጺ ናይ መራሕትና ዘይምህላው ጥራይዮ።” ክብል መለሰሉ። ኢሰማዒል በዚ ተተባቢዑ:-“ጉዳይና፡ ኣብ ኢድ ረብሓታትና ዝይሕልዉ ሃገራት እናወደቐዮ ዝኸይድ ዘሎ። ሃገርና ዝተፈላለዩ ዕቕር ሃብቲ ስለ እትውንን፡ ኣብ መጻወድያቶም ንረብሓታቶም ጥራይ ዝሰርሑ ሃገራት ከይትኣቱ ዘፍርሕዮ። ካብ ፖሊስታት ጥልያንን እንግሊዝን ብዙሕ ተሳቂናን ንሰቕ ኣለናን ...”ኢሉ ኣብ ልዕሊ ዘረባ ኢድሪስ ወሰኹ። ንክቕጽል ድልዩትኳ እንተነበር፡ ሐጎስ:-“ነቶም ዘይፈልጡና ፈረንጂ ኣይንረኽበኩም ኢና ክንብል ዝከኣልዶ ኣይኮነን።?” ኢሉ ኮለፎ።

ኢድሪስ ነቲ ዝካየድ ዝነበረ ክትዕ ብተገዳስነት ክከታተል ጸኒሑ። ብሃንደበት:-“እቲ መጻኢ ዘሎ ኣህጉራዊ ልኡኽ ካብቶም ኣብ ውግእ ንጥልያን ዝሰዓሩ ሃገራት ዝቐመ ብምዃን፡ ኣይንቐበሎ ኢና ክንብል ጽቡቕ ኣይኮነን። ጥልያን ስለ ዝተሳዕረ፡ ካብ ኩለን ግዝኣታቱ፡ እንተላይውን ንሕና ዘለናዮም፡ ኢዱ ክልዕል ስለ ዝተበዮነሉ፡ ፈቲና ጸሊእና ጉዳይ ሃገርና፡ ናብ ኢድ ተዓወቲ ተመሓላፊኦ ጥራይ ዘይኮነ፡ ድላዮም ክፈርዱና ከም ዝኸእሉ ክንዝንግዕ ዮብልናን።” ተስፋ ብዘቐርጽ ቃና በለ።

(1) ፈረንጂ ንጸዓዱ ወጻእተኛታት ብዜጋታት ዝወሃብ ቅጽልዮ።

ሓጎስ ብኣዘራርባ ኢድሪስ ስለ ዘይተሓጎሰ፡-“ብኣየናይ ኣገባብን ሕግን፡ ኣብ ትሕቲ ከምዚኣም ዝኣመሰሉ ክንወድቕ።? እቲ ብዙሕ ግዜ እንግሊዛውያን ዘልዕሉዎ ዝነበሩ ጭርሖታት ማዕርነትን መሰል ግዙኣት ኣህዛብን ኣበይ ኣትዩ?።” ምረት ዝተሓወሶ ዘረባ ኣስመዐ።

ኢድሪስ ሰሓቕ ሞለቐ። ተቐላጢፉ ግን ብካልእ ከይትርጎም ብምስጋእ፡ ሰሓቕ ኣቋረጸ፡ -“መሰልና መራሕትና ስለ ዘጥፍኡዎ፡ ብዛዕባ ተልእኾ፡ ኣመሰራርታን ኣመጸጽኣንቲ ልኡኽ ክንቃወም ኣይንክእልን።” ምስ በለ፡ ኢሰማዒል ኣብ መንጎ ብምእታው፡-“ንሕና መራሕቲ የብልናን። እቶም ዘለዉና ውሑዳት፡ ንረብሕኦም ዝሰርሑ'ምበር ንረብሓ ህዝብን ሃገርን ዝሰርሑ ኣይኮኑን። ስለ ዝኾነ ወከልቲ ኣለዉና ክንብል የብልናን። ካብ ሎሚ ኣትሒዝና ከም መራሕቲ ክንቆጽሮም ወይ ክንጽውዖም ኣይግባእንዮ። እንተ ኣድለየ ድማ፡ ምስ ጉርሖምን ህርፋናምን ዝሰማማዕ ሽም ክንህበም ኣለና።” በቲ ዝበሎ ስለዘይግባዕ፡-“ጉድ ናይዞም መራሕትና እንብሎም፡ ኣብ ቅድሚ ህዝብናን መጺኦም ዘለዉ ፈረንጅን ክነቃልዮም ይግባእ፡ እቲ ዘሎና ግዜ ድማ ሎሚዮ።” ኢሉ ደምደመ።እቲ ዝነበሩዎ ቦታ ንቅሩብ ግዜ ጸጥ ምስ በለ፡ ኢድሪስ ንዕኡ ንምስባር፡-“እንታዮ ዝግበር? እንታይ ክኸውን ይግባእ?።” ዝብል ከቢድ ሕቶ ኣቕረበሎም።ድኻም ብግደኡ ይፈታትኖም ብምንባሩ፡ ሰለስቲኦም ኣዕሩኽ፡ ኣብ ዝመጽእ ክራኸቡ፡ ነንገዝኦም ክኸዱ ተሰማምዑ።

2- ዘይትሰፋው ልኡኽ ሓያላን መንግስታት

ከም ልሙድ ፋጥማ ፍርቂ ለይቲ ምስ ኮነ፡ ንመንሱር ክተጥቡ ተበራብረት። ብኣጋ-
ጣሚ በዓል-ቤታ ከይደቀሰ ጸንሐ። ኣብ ስራሕ ዶ-ድኣ ገለ ኣጋጢምዎ፡ ወይስ ምስ
ገለ ደገፍቲ ሰልፊ ኣንድነትን ናይ ምጽዋዕ ኣልራብጣ ኣልኢሰላሚያን ተጋጭዩ
ኾይኑ? ክትብልን ክትትንትንን ምስ ጸንሐት፡-“እንታይ ኮንካ ዘይደቀስካ፡ ዝርብሸካ
ጉዳይ ኣሎ ድዩ?” ብምባል ሻቕሎት ዝመልኦ ሕቶ ኣቕረበት።

“ዝርብሸኻ የብለይን።” ክብል ቁልቁል ዝኣፋ መልሲ መለሰላ።

ፋጥማ ኣይቀሰነትን። ምናልባት ብኣብኻኻይ መንሱር ተረቢሹ ከይከውን ዝብል
ግምት ብምሕዳር፡ “መንሱር እንተረበሸካ ምስ ዓባዩ ከምዝድቅስ ክገብር እኽእል’ዩ።”
ኢላ ርህራሄ ዝመልኦ ሓሳብ ኣቕረበት።

ኢድሪስ፡-“መንሱር ኣይረበሸንን፡ ብኽያቱ ድሮ’ውን ተለማሚደዮ ኢዩ። ዓባዩ ደቂሳ
ክትከውን ስለ እትኽእል፡ ናብኣ ምስዳዱ ጽቡቕ ኣይኮነን።” ክብል ብሕጽር ዝበለ
መለሰላ።

ፋጥማ፡-“ስለምንታይ ደኣ ዘይትድቅስ።?” ናህሪ ብዘለዎ ኣገባብ ሓተተቶ።

ከቢድ ሕቶ ኮይንዎ ንኸምልስ ሃቂኑ ግን ሰጋእ በለ። ጸኒሑ፡-“ኣብ ፖለቲካዊ መጻኢ
ሃገርና ዘሎና ርእይቶ ንኸፈልጡ ገለ ጸዓዱ ናብ ሃገርና መጺኦም ኣለዉ።” ክብል
ነቲ ድቃስ ዝኸልኦ ጉዳይ ኣተንፈሰላ።

ፋጥማ በቲ ትርጉም ዝሰኣነትሉ፡ ኣብ ሞንጎ ዝተፈላለዩ ሰልፍታትን ወልቀሰባትን
ዝካየድ ፖለቲካዊ ምቁርቋስን ውድድራትን ተስፋ ቕሪጸ ብምንባራ፡ እቲ ንበዓል-
ቤታ ዘሻቕል ዝነበረ ምስ ተረደኣት፡ እቲ ኣንጻላልይዎ ዝነበረ ሻቕሎት ብብቐሩብ
ክቕንጡ ጠላ ብምጅማሩ፡-“እዚ ትብሎ ዘለኻ እንታይ ዘሻቕል ኣለዎ? እዞም
መጺኦም ኣለዉ እትብሎም ዘሎኻ ፈረንጂ ምናልባት፡ ካብ ተግባራት መራሕትና
ከገላግሉና ይኸእሉ ይኾኑ።” ብምባል ከም ዋዛ ዘረባ ደርበየት።

ኢድሪስ፡ ካብ መደቀሰኡ ብድድ ብምባል፡-“እንታይ እኺ ትብሊ ዘለኺ።? እዚኦም
ከመይ ገይሮም ይሕግዡና።? ጸዓዱ ሓቕነት እንተዝህልዎም፡ ቀደም እንግሊዛውያን
ምሓዝና ነይሮም።” ናህሪ ዘለዎ ዘረባ ኣስመዓ።

ፋጥማ፡-“እንግሊዛውያን እንታይ ገይሮም።? ንዓና ዝጎድእ ነገር ኣይገበሩን።
ዝጎድኡና ዘለዉ፡ እቶም መራሕትናን ዓበይትናን እንብሎም ኢዮም።” ኢላ
መለሰትሉ። ቀጺላ’- ውን፡-“ወሪዱና ዘሎ መከራ ብሰንኪ መራሕትና’ዩ። ንሳቶም’ዮም
ነንሕድሕድና ክንጸዋወር ዘየኸኣሉና። ንሳቶም’ዮም ቀቢላዊ ዝምባሌ ዘእተዉልና።
እዚ ኹሉ ዘጋጥመና ዘሎ ብሰንኪ እንግሊዛውያን ጥራሕ ድዩ።?” በለት።

ኢድሪስ ዝብሎ ጠፍኦ። ብሓደ ሸነኽ በዓልቲ-ቤቱ ዝበለቶ፡ ምስቲ ኣዕሩኽቱን “እዚ
ኹሉ ፍሽለት ብሰንኪ ምውድዳር መራሕቲ’ዩ” ዝብልዎ ሓሳብ ክሰማመዓሉ እንከሎ፡
ብኻልእ ሸነኽ እቲ “ጸዓዱ ከድሕኑና ይኸእሉ’ዮም” ዝበለቶ እናኣገረሞ፡ ጠመታ’ሞ፡-
“ፈረንጂ ጉዳያትና ክፈትሑልና ኣይኸእሉን’ዮም፡ ከምኡ’ውን ካብዚ ዘለናዮ ኩነታት

ክንገላገል ክሕግዙና ዕላመኦም ኣይኮነን። እቲ ክገብሩዎ ዝኸለሉ፡ ምስ ረብሓታቶም ዝሳነ ጥራሕኹም ዝገበሩ።” በላ።

ፋጥማ፡ እቲ በዓል-ቤታ ዝበሎ ጽልግልግ ስለዝበላ፡-“እንታይ ክትብል ከምዝደለኻ ክርዳእ ኣይከኣልኩን። ፈረንጂ ክገብሩዎ ዝደልዩ እንታይ’ዩ።? ረብሓታቶም ድማ ብ-ኸመይ ኢዮም ክረኽቡዎ ዝደልዩ?” ዝብሉ ሕቶታት ደርደረትሉ።

ኢድሪስ፡ ፋጥማ ብዛዕባ ፖለቲካ ንጹርን ተባዕን ሓሳባት ከተቕርብ ሰሚዑዎ ስለ ዘይፈልጥ ብጣዕሚ እኳ እንተተገረመ ሓሳባቱ ብዝያዳ ንምንጻር፡-“ፋጥማ፡ ፈረንጂ ፈረንጂ ምዃኖም ስለ ዘይተርፍ፡ ቀዳማይ ሃይማኖቶም ረብሓዮ ስለዚ ብዛዕባ ረብሓኦም ጥራይ’ዮም ዝግደሱ። ዝደለዩዎ ንኸፍጽሙ ድማ ደው ዘብሎም የለን። እቶም መጺኦምና ዘለዉ፡ ካብ እንግሊዛውያን ዝሓሹ ኣይኮኑን። ብናተይ ግምት ከምቲ ንኻልኣት ህዝብታት ዝሓገዙ፡ ክሕግዙና’ዮም ዝብል እምነት የብለይን።” ዝብል ርእይቶ ኣቕረበላ።

ፋጥማ ክትሰምዖም ኣእንተፈተነት ስለ ዘይተዋሕጠላ፡-“ኣነን ንስኻን ንጥልያን ኣየርከብ- ናሎምን፡ ይኹን እምበር ብመገዲ ኣባ-ሓጎታትናን ኣቦታትናን ብዙሕ ኢና ብዛዕባኦም ሰሚዕና። ኣባ-ሓጎይ “ጥልያን፡ በራዩ ወይ ኣገላልጻ እንተጸበቐ ኣገልገልቶም ክገብሩና፡ ንዓይም ክሰዱና’ዮም ዝብል እምነት ስለዝነበረና ብጣዕሚ ንፈርሖም ነበርና። እዚ ግን ኣይተፈጸመን። መራኽቦም ኣብ ገማግም ባሕርና ምስ ዓረፉ፡ ዘይሓሰብናዮን ዘይረኡ ናዮን ምድራ-ገነት ተኸስተልና። ካብቲ ንሳቕዮ ዝነበርና ዓጸቦ ጥሜት ኣገላጊሎምና። ጸዕዳ ባኒ ክንበልዕ፡ ጸዕዳ ባፍታ ክንክደን፡ ብሳሙና ክንሕጸብ፡ ሰንደል ዝብልዎ ጩና ክንልከ፡ ብሰላም ክንነብር፡ ካብ ዝኾነ ናይ ቀረባን ርሑቕን ጸላኢ ከይፈራሕና ብቕሳ ነት ክንድቕስን ሰሪሕና ጸማ ጸዕርና ክንረክብን ኣኸኢሎምና” ኢሉ ኣዘንተወለይ። በለት። ቀጺላ’ውን፡-“እንሆ ድሕሪ ክንደይ ናብቲ ኣባ-ሓጎታትና ተሻቂሎም ዝነበርሉ ዝነበሩ ሃዋህው ተመሊስና። ስራሕ ኣልቦነት ነጊሱ፡ ብጥሜት ክንጥቃዕ ጀመርና። ብኢትዮጵያ ዝድገፉ ሸፋቱ ኣበዩ ቦትኡ ተዘርጊሖም፡ ፍርሕን ራዕድን ኣንጸላልዩና።

ብዛዕባ መጻኢና ክንጠራጠር ጀመርና። ስለ ዝኾነ፡ እዞም መጻኢም እትብሎም ዘሎኻ ፈረንጂ መባልዕትና ከይኮኑ ኣይተርፉን’ዮም። ልክዕ ከምቲ ጥልያን ንኣባ-ሓጎታትና ዝሓገዙ፡ እዞም ሓደስቲ ክሕገዙና ተስፋ እገብር።” ክትብል ሕልሚ ዝጥዕም ዘረባ ኣኸለሱቶ። ኢድሪስ ድማ ፍሽኽታ ኣሰንዩ ብተገዳስነት ክሰምዓ ጸንሖ’ሞ ምስ ወደኣት፡-“ሓቂዩ ጥልያን ንኣባ-ሓጎታትና ሓጊዙዎም’ዩ። ጥልያን ከተማታት፡ ጽርግያታት፡ ወደባትን ፋብሪካታትን ክሃንጽ እንከሎ፡ ንረብሓታት ኣባ-ሓጎታትና ዘይኮነ፡ ንረብሓታቱ ከም ዝነበረ ግን ክንስሕቶ የብልናን።” በለ። ኣስዲቡ’ውን፡-“ዘለናዮ ኩነታት፡ ካብቲ ኣባ-ሓጎታትና ዝነበርሉ ዝነበሩ ዝፍለ’ዩ። ንሕና ኣብዚ እዋንዚ ከም ካልኣት ኣህዛብ ሃገርዶ ይሃልወና፡ ወይስ ግዳይ ፍልልያትና ኮይንና ዓለም ትስሓቕና ኣብ ዝብል ቀራና መገዲ ስለ እንርከብ፡

ሰዓብቲ ንጉስ ሃይለስላሴ ከይዕውቱልና፡ ባዕልና እነካይዶ ሃገር ከየሰእኑና እየ ዝሰግእ ዘለኹ።” ኢሉ ሰግኣቱ ኣብረሀ።

ፋጥማ ግዜ ይሰርቆም ከም ዘሎ ብምግንዛብ፡-“ብዙሕ ኣይትሕሰብ፡ ሓቂ ኣይትኹ- ወልንያ።” ድሕሪ ምባል፡ ከተዕርፍ ብምድላይ፡-“እዚ ጉዳይ በይንና ተማጉትና እንውድኦ ኣይኮናን ስለዚ ክሳብ ዝወግሕ ቅሩብ እንተዕረፍና ይሓይሽ።” በለት።

ኢድሪስ፡ ብውሕሉል ኣዘራርባ በዓልቲ-ቤቱ እናተመሰጠ፡ ነቲ ዘቕረበቶ እማመ ተቐብሎ፡ ክሳብ ዝወግሕ ኣብ ጥዑም ድቃስ ተሸመመ። ንጽባሒቱ ኢድሪስ፡ ከም ልማዱ ልክዕ ሰዓት ሸውዓተ ድኳኑ ኸፈተ። እንተኾነ ክሳብ ዝቐትር ዝኾነ ክገዝእ ዝመጽኦ ሰብ ስለዘይነበረ፡ ምናልባት ዕዳጋ ብሰንኪ ፖለቲካዊ ዘይርገእነት ዝሒሉ ክኸውን ይኸእልዮ ዝብል ጥርጣረኳ እንተሕደረ፡ “ምሻጥን ምግዛእን ብፍቓድ ኣላህዮ ዝሳለጥ” ዝብል ዓሚቕ እምነት ስለ ዝነበሮ ብዙሕ ኣይተገደሰን። ኢድሪስ፡ ከም ኩሎም ኤርትራውያን ምስፍሕፋሕ ሸፍትነትን ምስኣን ሰላምን እንተዘይኮይኑ ካልእ ዘሻቅል ነገር ኣይነበሮን።

ድሕሪ ሰላት ኣልዱሁር፡ ሓጎስን ኢስማኢልን በብመንገዶም ብዘይ ቆጸራ፡ ኣብ ድኳን ኢድሪስ ተራኸቡ። ኢድሪስ ምስ ረኣዮም ምስኡ ክምስሑ ቀጺሎምውን ነቲ ብድሮ ዘመሓለለፍዎ ክትዕ ንኸቕጽልዎ ኣመመ። ምስ ተቐብልዎ፡ ናብቲ ኣብ ምጽዋዕ ዝተወልደን ዝዓበየን ቤት-መግቢ ዝውንን ኤርትራ-የመናዊ ዝኾነ “ኣልጃሕደሪ” ዝተባ- ህለ ዜጋ ኣምርሑ። እቲ ቤት-መግቢ ዝተፈላለዩ የመናዊ መግብታት ማለት፡ ኣብ ተንዱር ⁽¹⁾ ዝተጠብሰ ረቂቕ ቅጫ ብባናና ወይ ተምሪ ዝተዳህኸ ሙኸባዝ ዝበሃል፡ ኣብ ተንዱር ተጠቢሱ ብሓባቢ ዝተባህለ ጠስሚን ኣረሰቶት ኣብ ሰንዓፊን ከባቢኣን ዘፍርዮዎ ሓቀኛ መዓርን ዝልክ ብረጢብ ዝፍለጥ፡ ብዝተፈላለዩ ቕመማት የመን ዝተለኸዩ ምስ መረቕ ዝቐርብ ስጋ በጊዕ፡ ኣብ ተንዱር ዝተጠብሰ ዓሳ ዓረብን ደራክን፡ ረቂቕ ቅጫ ሙለዋሕን ንሸውሃት ወዲ-ሰብ ዘበራብሩ ሸትኒ ዝተባህሉ ዓይነታት መግብን፡ ኣብ መዓልታዊ ስርሑ የቕርብ ነበረ። ኢድሪስ፡ ን “ኣልጃሕደሪ” ንሰለሰተ ሰባት ምሳሕ ከዳልወሎም ኣዘዘ። ድሕሪ ቁሩብ ካልኢት፡ እቲ ዝኣዘዞ መግቢ ተማሊኡሉ ሒዝዎ ናብቶም ኣብ ድኳኑ ኮይኖም ዝጽቢዎ ዝነበሩ ኣዕርኽቱ ተበገሱ።

ሓጎስ እናተመገበ፡ ኣብ ገጽ ኢድሪስ ደስ ዘየብል ሻቕሎት ተገንዘበ። ናብኡ እናጠ- መተ፡-“ዝተሻቀልካ ኮይኑ ይስመዓኒ’ሎ።?” ኢሉ ሓተተ።ኢድሪስ፡-“እዚ ኣብ ቅድሚና ዘሎ ኩነታት ዘሻቕል’ዶ ኣይኮነ።?” ብቑጡብን ኣዋጣርን ኣዘራርባ መለሰሉ።ኢስማኢል ኣብቲ መስመር ብምእታው፡-“እንታይ ናብ ሻቕሎት ዘድህብ ጉዳይ ተረኽ- በ?።” ኪቢል ነቲ ወጥሪ መለሱ ወጠሮ።ኢድሪስ ጥፍጣፋ ድሕሪ ምውሓጥ፡-“እዚ ዘጋጥመና ዘሎ ሰፊሕ ዝርጋሕ ዘለዎ ስርሓት ስርቅን ከትርን ሸፋቱ፡ ንሂወትን ንብረትን ዜጋታት ከስግእ ጀሚሩ’ሎ። እዚ ዓይነት ናይ ሸፋቱ ተግባራት፡

(1) ተንዱር፡ ካብ ምሩጽ ሓመድ ዝሰራሕ ፎርኖ ዝዓይነቱ ኮይኑ ዓሳ ስጋን ሕምባሻን ዝጥበሰሉ መሳርሒዮ።

አብ ዜጋታት ከይተሓጽረ ንወጻእተኛታት አዕራብ፡ አይሁድ፡ እንግሊዛውያንን ኢጣልያውያንን ከስግእ ብምጅማሩ፡ ሃይማኖታዊ ምፍሕፋሓትን ሕነ ምፍዳይን ብሰፊሑ ከይዝርጋሕ ሻቕሎት ፈጠሩ'ሎ፡ ስለዚ ካብ'ዚ ዝዓቢ ስግኣት እንታይ ንጽብ።" ክብል መለሰ። ሓጎስ በዚ ተተባቢዑ፡-“ሓቂዩ ሰርቅን ከትርን፡ አብ ኩሉ እናተዘርገሐ ይመጽእ ኣሎ። ነዚ ከም'ዚ ዝአመሰለ ግብረ-ሽበራዊ ስራሕ ደው ንምባል ቀንዲ ሓላፍነት ናይ መንግስቲ እንግሊዝዮ።" ዝብል ርእይቶ አቕረበ።

ኢሰማዒል ብሃንደበት፡-“ምምሕዳር እንግሊዝ፡ ነቲ ዝፍጸም ዘሎ ግብረ-ሽበራዊ ስርሓት ይፈልጦ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ኢድ ከም ዘለዎ እምነት ኣሎኒ። ከምኡ እንተ ዘይከውን ነቲ ዝግበር ዘሎ ግፍዒ ጸማም እዝኒ ኣይምሃቦን። ሸፋቱ ድማ ብቐትሪ ናይ ዝምታ መደቦም ክፍጽሙ እምበይ ምኽኣሉን።” በለ ነዲሩ።

ኢድሪስ ብዛዕባዚ ጉዳይዚ ኣጸቢቐኛም ክካትዕሉ ድልየት ስለዝነበር፡-“ብዝመሰለኒ፡ ሓደ ኣርባዕተ ወገናት ዝዋሰኡሉ ዓብይ ውዲት የጋጥመና'ሎ።” ኢሉ ግዜ ከይሃበ፡ “ካብ'ቲ ዝካየድ ዘሎ ዝምታ ቀዳማይ ተጠቃማይ፡ ነቲ ፖለቲካዊ ኩነታት ሃገርና ንምዝራግ፡ ንዓናን ንሃገርናን ንምንብርካኽ፡ አብ መወዳእታ ንምቁጽጻርና ዝሰርሕ ዘሎ ንጉስ ሃይለ ስላሴ ክኸውን እንከሎ፡ እቲ፡ ካልኣይ ተጠቃሚ፡ ንድልየታት ንጉስ ሃይለ ስላሴ ኣውራ ድማ፡ ንድልየት ኣፍደገ ባሕሪ ዝድግፍ ዘሎ መግዛእታዊ ምምሕዳር እንግሊዝ ኢዮ። እቲ ሳልሳይ ወገን እቶም ረብሓኦም ምስ ረብሓ መስፋሕፋሕቲ ኢትዮጵያ ከተኣሳስሩ ዝፍትኑ መራሕትና'ዮም። አብ ራብዓይን መወዳእታን ደረጃ ዝሰራዕ ድማ፡ እቶም ዘሪፎም ጅባውቶም ዝመልኡ ጉጅለታት ሸፋቱ'ዮም።” ክብል ደምደመ።

ሓጎስን ኢሰማዒልን በቲ ዝሰምዕዎ መበርሂ ብጣዕሚ ተመሰጡ።

እንተኾነ ኢድሪስ ንክሃረቡ ዕድል ከይሃበ፡-“ከም ትዝክርዎ ትማሊ ብዛዕባታ አብ ሃገርና እትርከብ፡ ካብ አብ ካልኣይ ውግእ ዓለም ስዒረን ብዝወጸ ሃገራት ዝቐመት ሽማግሌ ተዛሪብና ኔርና። እንገብር ነገር እንተልዩ፡ ዜጋታትና ምርዳእን ምምሃርን፡ ካብኡ ሓሊፍና ድማ ምስታ ሽማግሌ ንክራኸቡን ብዛዕባ ኩነታት ሃገርና ክገልጹን ነጻ ሃገር ንክህልወናን ካብ ሸፋቱ ከድሕኑናን ነቲ መራሕትና ዝብልዎ ከይሰምዑን ዝብሉ ጉዳያት ከልዕሉ ምትብባዖምዮ። ብዘይካዚ ስርሓት'ታ ሽማግሌ ክንፈልጥን ክንከታተልን ኣለና።” ዝብል ሓውሲ መምርሒ ዝመሰል ርእይቶ አቕረበ።

እቶም ሰለስተ አዕሩኽ ሓፊሻዊ ስእሊ ፖለቲካዊ ኩነታት ሃገሮም እናበርሃሎም መጽኢ። ድሩት ትምህርትን ፖለቲካዊ ፍልጠትን ይንበርምምበር፡ ብዛዕባ ፍትሓውነት ጉዳይ ህዝቦምን ሃገሮምን፡ ኣሉታዊ ሳዕቤናት ፖለቲካዊ ምፍሕፋሓት ሰልፍታትን ሃይማኖታዊ ታውን ቀቢላውን ተግባራት መራሕትን ዝያዳ ፍልጠትን ንቕሓትን እንደልዩ ከምዝመጽእ በብመዓልቱ እናተረጋገጸ መጽኢ። ስምርቲ ሃገር ንክትቐውም ድማ ስራሕና ኢሎም ተተሓሓዘዎ።

ኢድሪስ፡ ብተደጋጋሚ ብዛዕባ ግቡኣቶም ብቐጻሊ ከይኣዘኻኸሮም ውዲሉ ስለ ዘይፈልጥ፡ ክንገብሮ ዝግብኣና ካብ ምባል'ውን ጠጠው ኣይበለን። ነዚ ንምምላስ ኢሰማዒል፡-“ነቲ ክንገብሮ ዝግብኣና ዝብል መበገሲ ተግባር ብምልዓል፡ ሓደ ዘሰማም- ዓና ናይ ሓባር ውጥን ስራሕ ክንትልም ይግባእ። ብናተይ ርእይቶ፡ ትማሊ እታ ሸማግለ ምስ ገለ ሰባት ተራኽቢ፡ ብወገንና እንተተኻኢሉ ነታ ሸማግለ ብሓባር እንተንረኽባ፡ እንተዘይተኻኢሉ ድማ ንናይሓዋሩ ርእይቶና ከነማዕብል፡ እቲ ንሳ እትገብሮ ንጥፊታት ተኸታቲልና ምፍላጥ ከድልየናዮ ዝብል ርእይቶ ኣሎኒ።” ክብል ሓሳብን እማመን ኣቐረበ።

ሓሳባትን እማመን ኢሰማዒል ዝቃወም ሰብ ኣይነበረን። ኢድሪስ ንኣብነት፡-“ኣብ'ቲ ዝቐረበ እማመ ተቐውሞ ስለ ዘይብለይ፡ ዝኾነ ንመሰል ህዝብና ዝጻረር ንኸንቃወም፡ ርእይቶን ኣጠማምታን'ታ ሸማግለ ክንፈልጥ ኣለና።” ብምባል ደገፉ ገለጸ'ሞ፡-“እዚ ዝብሎ ዘለኹ፡ ኣብ ዘለናዮ ኮፍ ኢልና ክፍጸም ስለ ዘይከኣል፡ ሓበሬታ ዝርከበሉ ቦታታት ኤርትራ ኬድና ሓበሬታ ክንእክብ ኣለና። ነዚ ትቐበልዎ እንተኾንኩም፡ እቲ ቀዳማይ ቦታ ኣስመራ ኮይኑ ሓጎስ ክብገሰሉ፡ እቲ ካልኣይ ከረን ኮይኑ ኣነ ክኸዶ፡ እቲ ሳልሳይን ናይ መወዳእታን ምጽዋዕ ድማ ኢሰማዒል ክከታተሎ። ክትፈልጡ እቲ ቀንዲ ስራሕና ሓበሬታ ምእካብ ስለ ዝኾነ፡ እቲ እንእክቦ ኣብ ሓቂ ዝተሞርኮሰ፡ ካብ ምግናንን ቤላ-ቤለውን ዝረሓቐ ክኸውን ይግባእ።” ዝብል ዝርዝራዊ እማመ ኣቐረበ።

ሰለስቲኦም ቦቲ ዝርዝራዊ ዕማም ተሰማሚዖም፡ ነፍሱ-ወከሮም ኣእጃሙ ከተግብር ናብ'ቲ ዝተወሰነሉ ቦታ ተበገሰ።

3- ኢትዮጵያን ሃገራዊ ንግድ ለማሻሻል

እታ ካብ ኣርባዕተ ሓያላን መንግስታት ዝተወከለት ሽማግሌ ብ12 ታሕሳስ 1947፡ ምስ ወከልቲ ሰልፍታትን ማሕበራትን፡ ከምኡ'ውን ምስ ማሕበረ-ኮም ኢጣልያውያንን ምምሕዳር እንግሊዝን ርክባት ድሕሪ ምክያድ፡ ብ3 ጥሪ 1948 ጸብጻባ ከተዳሉ ካብ ኤርትራ ተበገሰት።

ኢድሪስን ሓጎስን ድሕሪ ሰሙን፡ ብዛዕባ ንጥፊታት'ታ ሽማግሌ ይኹን ኣጠማምታ ኣባላታ ዝምልከት ኣገደስቲ ሓበሬታታት ሓዞም ንምጽዋዕ ተመልሱ። ሰለስቲኦም ኣዕ- ሩኽ ተራኺቦም፡ ነቲ ዝነበሮም ሓበሬታ ክለዋወጡን ክራኽቡን፡ ድልየትን ሃንቀውታን ስለ ዝነበሮም፡ ኣብ ድኳን ኢድሪስ ምስ ተራኽቡ ተሓቓቑ፡ ምን ተሰጋገሩ፡ ኢድሪስ፡- “ዝቆጸጸረና'ምበር እንቆጸጸሮ ግዜ ስለዘይብልና ግዜ ከየጥፋእና ኮፍ ኢልና ውጽኢት እቲ ዝኸድናሉ እንተዘርዘርና ይሓይሽ።” ዝብል ሓሳብ ምስ ኣቕረበ፡-“ዘሎና ሓበሬታ ብግቡእ ንምግላጽ፡ ነፍሱ-ወከፍና እኹል ግዜ ክወሃቦ ኣለዎ።” ኢሉ ኣመመ።

ነቲ ዝቕረበ ሓሳብ ተቐባልነት ብምሃብ፡ ሓጎስ ተቐዳዲሙ፡-“ብመሰረት ዝተሰማማዕናሉ፡ ንሰሙን ዝኣክል ኣብ ኣስመራ ቀንዮ። ኣብ ውሽጢ'ቲ ሰሙን ምስ ብዙሓት ኣዝማድን መተዓብይትን ተራኺቦ፡ ብጀካ ሓደ ምስ ዝኾነ ፖለቲካዊ ሰልፌ ወግዓዊ ምትእስሳር ዘይብሉ፡ ጽቡቕ ዝምድናታት ምስ ዝተፈላለዩ ወልቀ- ሰባት ዘለዎ ባሻይ ሓድጉ ዝተባ- ህለ እንተዘይኮይኑ፡ እቶም ካልኣት ዝረኽቡኩዎም ኣይጠቐሙን። ባሻይ ብዛዕባ ርክባት'ታ ሽማግሌ ብኸምዚ ዝሰዕብ ኣዕሊሉ፡- “እታ ሽማግሌ ብ12 ሕዳር 1947 ኣብ ዝመጽኣትሉ ዕለት፡ ምስ ዝተፈላለዩ ወከልቲ ሰልፍታትን ውልቀ-ሰባትን ክትራኽቡ፡ ብዛዕባ ፖለቲካዊ መጻኢ ኤርትራ ዘለዎም ርእይቶታት ክትፈልጥ ቅርብቲ ከም ዝኾነት፡ ኣብተን መዓልታዊ ዝወጽኦ ጋዜጣታት መብረሂ ወይ ሓበሬታ ከምዘው- ጽኣት። እታ ሽማግሌ፡ ምስ ብዙሓት ተቐማጦ ተራኺባን ዝነበሮም ርእይቶታት ሰሚዓን፡ ካብኣ ዝደልይዎ ሓገዛት እንታይ ከም ዝኾነ ከምዝሓተተ ድሕሪ ምግላጽ፡ ነታ ሽማግሌ ዝቕረቡዎ ሕቶታት እንታይ ከምዝነበረ ከብርሃለይ ተወከስኩዎ “እታ ሽማግሌ ሓበሬታ ንምእካብ ኢላ ዝወሰደቶ ኣገባብ ጽቡቕ ኣይነበረን። ምክንያቱ ንዝኾነ ሰብ ድላዩ ክዛረብ ዕድል ኣይሃበትን። ካብቲ ዝቕረበላ ሕቶ'ውን ሓቅነቱ ከይ ኣረጋገጸት ትሰምዕን ትምዝግብን ነበረት። እቶም ዝረኽቡቶም መብዛሕትኦም ደገፍቲ ሰልፌ ኣንድነት ብምንባሮም፡ ሕቶኦም ከኣ ብዘይ ቅድመ-ኩነት ሓድነት ምስ ኢትዮጵያ ምሕታት ነበረ። ገለ ንራቢጣ ኣልኢስላሚያ ዝድንፉ ውሑዳት ግን ስለ ዘይተሳእኑ፡ ናይ እንግሊዝ ሞግዚትነት ዝጠለቡ ነይሮም። ዝብል መብረሂ ሂቡኒ።” ኢሉ ደምደመ።

ኢድሪስ፡ ተርትኡ ኣኸለ'ሞ፡-“ኣባላት ሽማግሌ ኣርባዕተ ሃገራት፡ ገለ ንኣርባዕተ ግዜ ዝኸውን ምስ ወከልቲ ምዕራባዊ ገማግም ተራኺባ፡ ምስ ወከልቲ ከተማታት ከረንን

አቅርቦትን ግን ፈጸሞ አይተራኸበትን። መብዛሕትኦም ወከልቲ እቲ ከባቢ፡ ነቲ አልራብጣ አልኢስላሚያ ተቐርቦ ዝነበረት ማለት፡ ኤርትራ ንዓሰርተ ዓመታት ኣብ ትሕቲ ሞግዚትነት እንግሊዝ ጸኒሓ፡ ናጽነት ክወሃብ ዝብል ይደግፉ ብምንባሮም፡ ከምኡ ዓይነት ሕቶ አቕረቡ። እንተኾነ ገለ መራሕቲ ቀቢላታት'ቲ ከባቢ ምስ አልራብጣ ብዛዕባ ምውጋድ ጊላነትን መስፍንነትን ይሰማምዑ ብዘይምንባሮም፡ ናታቶ ም ናይ ጊላነት ኣገባብ ክዕቅቡ ብምድላይ፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ኣለዋ ዝብል ሕቶ አቕረቦም'ዮም።። በለ።

አስዕቡ ኢስማዒል፡-“ተቐማጦ ብናታቶም ቀቢላዊ ኣጠማምታ፡ ኣብ ምጽዋዕ ወከልቶም መረጹ። እታ ካብ ኣርባዕተ ሃገራት ዝቐመት ሽማግሌ ድማ ዝተፈላለዩ ርክባትን ኣኼባታትን ኣካዩደት። ስለ ዝኾነ ርእይቶታት ብዙሓት ካብቶም ወከልቲ ሓድነት ምስ ኢትዮጵያ ይነጽጉ ብምንባሮም፡ ነቲ አልራቢጣ ትሓቶ ዝነበረት ማለት ሞግዚትነት እንግሊዝ ዝብል ርእይቶ ወይ ሕቶ'ዮም ዝደገፉ። ገለ ኣዝዮም ውሑዳት ግን ግዝኣት ኢጣልያ ከም ብሓድሽ ኣብ ኤርትራ ክምለስ ዝጠለቡ፡ ገለውን ሓድነት ምስ ኢትዮጵያ ዝሓተቱ ኣይተሳእኑን።” ክብል ሓበሬታኡ አቕረቡ።

እቶም ሰለስተ ኣዕሩኽ መብርሂታቶም ምስ ወድኡ፡ እቶም ወከልቲ ህዝቢ ኤርትራ ተባሂሎም፡ ኣብ ቅድሚታ ሽማግሌ ዝቐረቡ፡ ንነብሶም እንተ ዘይኮይኑ፡ ንህዝቢ ስለ ዘይውክሉን ድልየታት ህዝቢ ኤርትራ ስለዘይ ኣንጸባረቑን ነቲ ባዕላቶም ዝፈጠርዎ ሃይማኖታውን ቀቢላውን ምምቕቓላት መዝሚዞም፡ ህዝቢ ኤርትራ ከምዝተመቐቐለ ኣምሲሎም ከቐርቡ ከምዝፈተኑ፡ ገለ ወገን ህዝቢ ኤርትራ ሓድነት ምስ ኢትዮጵያ ከም ዝደለ፡ እቲ ዝተረፈ ሞግዚትነት ከም ዝመርጽ ኣምሲሎም ብሓሰት ብምቕራብም ኮታ ብኹሉ ንተነኣም ወከልቲ ህዝቢ ንኸይቐጽሩዎም ተሰማምዑ።

ድሕሪ ክልተ ኣዋርሕ፡ እታ ሽማግሌ ጸብጸባ ንባይቶ ሚኒስተራት ወጻኢ ዝምድናታት ኣርባዕተ ሃገራት ከተቐርብ፡ ካብ ኤርትራ ናብቲ ዝተበገሰትሉ ተመሊሳ ዝብል ሓበሬታ ኣብ መላእ ኤርትራ ተዘርገሐ። ድሒሩ ድማ ካብቲ ዘቐረቡ ጸብጸብ ሓበሬታታት ክሰሉኽ ጀመረ።

ኢድሪስ፡ ኣገዳስነት'ቲ ጉዳይ ብምርዳእ ተቐላጢፉ ነቶም ኣዕሩኽቱ ጸዊዑ፡ ገለ ካብ ጸብጸብ ሽማግሌ ኣርባዕተ ሓያላን ሃገራት ዝዘርቐ ከምዘሎ። ኣብ ሞንጎ ልኡኻት ኣሜሪካን እንግሊዝን ብሓደ ሸንኹ፡ ኣብ ሞንጎ ልኡኻት ሕብረት-ሶቭየትን ፈረንሳን ከኣ ብቲ ኻልእ ሸንኹ ዘይምርድዳእ ተፈጠሩ'ሎ ዝብል ሓበሬታ ከምዝተነዘሐ። ቐንዲ ትሕዝቶ'ቲ ዘይምርድዳእ፡ ኣሜሪካውያንን እንግሊዛውያንን፡ ነቲ ናይ ደገፍቲ ኢትዮ- ጵያ ማለት፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ኣለዋ ዝብል ርእይቶ ክደግፉ እንከለዉ፡ እቶም ዝተረፉ ድማ ዕቃብታት ኣለዎም ዝብል ምኻኑ ኣብርሀ። እንተኾነ ኣብ ገጽ ብጾቱ ናይ ዘይምርዳእ ምልክት ስለ ዝተዓዘበ፡-“እቲ ኣብ ሞንጎ ኣባላት ሽማግሌ ዝተራእዩ ዘይምስምማዕ ነጸብራቕ ናይ ፍልልይ ረብሓታት ከምዝኾነ ርዱእ'ዩ። እንግሊዛውያን ደገፍቲ ኢትዮጵያ ብምንባሮም ዝተፈላለዩ

ምድንጋራት አካይዶም፡ ነቲ ብሸፋቱ አንጻር ዜጋታት ዝግበር ዝነበረ ግፍዕታት ዕሽሽ ከምዝበሉዎ ኣቐዲምና እንዕዘቦ ዝነበርናዮ። ሓድሽ ነገር ኣሎ ዝበሃል እንተኾይኑ ኣሜሪካውያን ንኢትዮጵያ ንምድጋፍ ድልየት ስለ ዘለዎም፡ ምስ ርእይቶ እንግሊዝ ክጽንበሩ ናይ ግድን ምጻኑ ጥራሕዮ። ኣብ ሞንጎ ኣባላት'ታ ሽማግሌ፡ ካብ ድሕሪ ካልኣይ ውግእ ዓለም ንደሓር ኣብ ግጭት ዘሎ መርገጺ ሶቭየት-ሕብረትን ፈረንሳን፡ ካብ መርገጺ'ቶም ካልኣት ክፍለ ባህሪያዊዮ።” ኢሉ ከብርህ ፈተነ።

ኢሰማዒል ሰማዓይ ኮይኑ ክተርፍ ስለ ዘይደለየ፡ “ኣሜሪካን እንግሊዝን ንኢትዮጵያ ከም ቀንዲ መሓዝኦም ስለ ዝጥምቱዎ፡ ምስ ሕቶታታን ድልየታታን ደው ክብሉ ናይ ግድን ምጻኑ ጠቐሱ። ክልቲኦም ዓበይቲ ሓያላን፡ ቡቲ ንጉስ ሃይለ ስላሴ ብ20 ሓምለ 1944 ብዛዕባ ኢትዮጵያ፡ ኣብ ኣጋጣሚ በዓል ልደቱ ዝበሎ ተጸልዮም ከምዘለዉ ጥራሕዮ ዝርደኣኒ።” ኢሉ ምስ ወድኦ፡ ኢድሪስን ሓጎስን ቡቲ ዝሰምዕዎ ስለ ዝተሓጎሱ፡ ነቲ ዝነበሩሉ ቦታ ብጣቕሚትን ፊስካታትን ኣናወጽዎ።ኩነታት ብቕልጠፍ ተነሃሃረ። ወርሒ ጥቅምቲ 1948 ምስ ተቐልቀለ፡ ሰለስቲኦም ኣዕሩኽ፡ እታ ሽማግሌ ጸብጻባ ናብ ባይቶ ሚኒስትራት ወጻኢ ዝምድናታት ኣርባዕተ ሓያላን ከም ዘቕረቡትን ኣብ ሞንጎኦም ሓዲሽ ምስሕሓባት ከም ዝተፈጥረን ዝገልጽ ሓበሬታ ረኺቦም። ኩሉ ሰብ ድማ ብዛዕባዚ ክዛረብን ክትንትንን ጀመረ።

ኢድሪስ፡ ከምቲ ሳሕቲ ዝገብሮ፡ ኣብ ቤት-መግቢ ክምሳሕ ብምውሳን፡ ናብ ቤት-መግቢ “ኣልጃሕደሪ” ኣምረሐ። እናተመገበ እንከሎ፡ ኣብ ምምሕዳር ከተማ ምጽዋዕ ዝሰርሑን ምስ ብዙሓት ውልቀ-ሰባት ዝራኸቡን፡ ዝፈልጦም ሰባት መሓሪን ዓብደላን ዝተባህሉ ብዛዕባ ኣኼባ ባይቶ ሚኒስትራት ክዛረቡ ሰምዖም። ኣብቲ ዝካትዕሉ ዝነበሩ ክሕወስ ብምድላይ፡ ቅርብ ኢሉ ሰላምታ ምስ ተለዋወጠም፡ ፍቓደኛታት እንተኾይኖም ምስኦም ክጽንበር ሓተቶም፡ ምስ ኣፍቀድሉ ከኣ፡ “ብዛዕባ ኣኼባ ባይቶ ሚኒስትራት ወጻኢ ዝምድናታት ክትዛረቡ ሰሚዑኩም። ኣብ ምንታይ ውሳኔ ከም ዝበጽሑ ክትሕብሩኒ ደልየ።” ኪብል ተመቕሊሉ ቀረበም። ዓብደላን መሓሪን ኣጸቢቕም ዝፈልጥዎ ኣብ ርእሲ ምጻኖም፡ ኣውራ ኣንጻር ደገፍቲ ኢትዮጵያ ከም ዝኾነ ስለዝፈልጡ፡ ምስኦም ክዛረቡ ደስ እናበሎም፡ ከይ ተጠራጠሩ ጸንበርዎ። መሓሪ ኣሰዲቡ፡-“ምሳኻ ብዛዕባ ፖለቲካዊ ጉዳይ ሃገርና ክንመያየጥ ደስዮ ዝብለና። ብኣካል እንተዘይተራኸብና ብዛዕባኻ ሓበሬታ’ለና። መን ምጻንና ክንሕብረካ ዘድሊ ኮይኑ እንተዘይተሰመዓኒ፡ ኣነን ዓብደላን ኣብ ክፍሊ መዝገብ ምምሕዳር ምጽዋዕ ኢና ንሰርሕ ...” ምስ በለ፡ ዓብደላ ብጻዩ ዘረባ ዮብዝሕ ከምዘሎ ስለ ዝገመተ፡ ተቐላጢፉ ከቋርጾ ብምውሳንን ናብ ቁምነገር ንምእታውን፡ “እወ ብዝመስለኒ፡ ኣብ ቀዳማይ ሰሙን ወርሒ መስከረም 1948 ኣኼባ ባይቶ ሚኒስትራት ወጻኢ ዝምድናታት ኣርባዕተ ዓበይቲ ሃገራት ተጋቢኡ ነይሩ።” ኢሉ መለሰ።

ኢድሪስ ምክያድ፣ ኣኼባ ኣቐዲሙ ይፈልጥ ብምንባሩ፡ ኣውራ ግን ብዛዕባ ኣቕነት፣ ኣብ ሞንጎቶም ሚኒስትራት ተኸሲቱ ዝበሃል ፍልልያት ክፈልጥ ድልየት ስለ ዝነበሮ፡-“ኣብ ውሽጢ፣ ኣኼባ ፍልልያት ነይሩ ዝበሃል ወረ ኣሎ። ክልቴኹም ኣብ ቤት-ጽሕፈት ምምሕዳር ትሰርሑ ብምጻንኩም፡ ምስ ብዙሓት ፈላግት ሰባት ስለእትራኽቡ ምናልባት ብዛዕባዚ ዝበልኩዎ ኣዲሽ ነገር እንተለኩም?።” ኪብል ከይተሰከፈ ኣተ- ቶም።

መሓሪን ኢድሪስ ብዛዕባ ስርሓም የባጭወሎም ከምዘሎኳ እንተመሰሎ፡ ግምት ኣይሃቦን። ከምዚ ክብል ከኣ መለሰሉ፡-“እወ፡ ኣብ ሞንጎቶም ሚኒስትራት ብጉዳይና ዝምልከት ምስሕሓባት ነበረ። ልኡኽ እንግሊዝ፡ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር ኢትዮጵያ ንዓሰርተ ዓመታት ክትጸንሕ ክእምም እንከሎ፡ ልኡኽ ኣሜሪካ፡ ደቡባዊ ክፋል ኤርትራ ብቐጽበት ናብ ኢትዮጵያ ክጽንበር። ድሕሪ ኣደ ዓመት ድማ ብዛዕባ፣ ካልእ ክፋል ኤርትራ ክዝረበሉ ዝብል ርእይቶ ኣቐረበ። ልኡኽ ፈረንሳ ብወገኑ ንናይ ኣሜሪካ እማመ እናደገፈ፡ እቲ ሰሜናዊ ክፋል ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ኢጣልያ ክጸንሕ ዝብል ርእይቶ ከቐርብ እንከሎ፡ ልኡኽ ሶቭየት-ሕብረት ብኣንጻሩ፡ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ሞግዚትነት ኢጣልያ ክትጸንሕ፡ እዚ ቅቡል እንተዘይኮይኑ ድማ፡ ኩለን ናይ ኢጣልያ ግዝኣታት (1) ኣብ ትሕቲ ሞግዚት ሕቡራት ሃገራት ክጸንሓ ዝብል ርእይቶ ኣቐረቡ።” ዝብል ኣበሬታ ለገሰ።

ዓብደላ ብግዲኡ፡-“ጉዳይና መጻወቲ ኣርባዕተ ኣዳላት ሃገራት ኮይኑሎ። ኩሎም ነጻ ሃገር ክህልወና ዝደልዩ ኣይመስሉን ጥራሕ ዘይኮነ፡ ንኣድነት መሬትናን ህዝብናን ክጎዛዘዩዮም ዝሓሰቡ ዘለዉ።” ክብል ኣብ ልዕሊ ዘረባ መሓሪ መለኦ።

ኢድሪስ ብወገኑ፡-“ኣብ መወዳእታ ኸ ኣብ ምንታይ መደምደምታ በጽሑ?።” ዝብል ኣጻር ሕቶ ኣቐረበ።

ዓብደላ ተቐቢሉ፡-“ውጽኢት ናይቲ ኣኼባ ርዱእ ኢዩ። ሚኒስትራት ወጻኢ ዝምድናታት ብዛዕባ ኤርትራ እንተዘይ ተሰማምዑ፡ ነቲ ናይ ኤርትራ ጉዳይ ዝበሃል ናብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ከመሓላልፍዎ ዝብል ናይ ቀደም ስምምዕ ስለ ዝነበሮም፡ ጉዳይና ናብ ኢድ ኣህጉራዊ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣመሓላፊምዎ።” ክብል ነቲ ኣበሬታ ዝለዋወጥሉ ዝነበሩ ኣርእስቲ ደምደሞ።

ዓብደላ ዘረብኡ ምስ ወደኦ፡ ኢድሪስ ብሃንደበት ነታ ኣብ ቤት-መግቢ “ኣልጃሕደሪ” ዝተሰቐለት ሰዓት ጠመታዊ፡ ልክዕ ክልተን ፈረቓን ተመልክት ነበረት። ከም ግቡእን ብመሰረት ሕጊ ምምሕዳር ከተማ ምጽዋዕን ኣብያተ-መግቢ ልክዕ ሰዓት ክልተ ድሕሪ ቀትሪ ከዓጽዋ ይግባእ ነይሩ። ነዚ ዘዮኸብር መቐጻዕቲ ስለ ዝብዮነሉ፡ ወናኒ፣ ቤት-መግቢ ሸበድበድ ክብል ተዓዘቦ። ባህሪያዊ ብምንባሩ፡ ብዙሕ ከይ ተገደሰ ናብ ተሓዝ ገንዘብ፣ ቤት-መግቢ ኣምሪሑ፡ ዋጋ ናይቲ ንሱን ምስኡ ዝነበሩን ዝኣዘዘዎ ከኣ ከፈለ።

(1) ናይ ኢጣልያ ግዝኣታት ሊብያ፡ ኤርትራን ሶማሊያን ነበሩ።

አብ ታሕሳስ 1948 ጸብጸብ ሽማግሌ ኣርባዕተ ሓያላት ሃገራት ምስ ተዘርገሑ፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዝድገፉ ሸፋቱ፡ ናይ ዘረፉ፡ ዝምታ፡ ቕትለትን ምንዳድ ኣባይትን ዝኣመሰሉ ስርሓት ስርሓይ ኢሎም ተተሓሓዘዎ። ስለ ዝኾነ ንፖሊሲ ሰልፊ ኣንድነት ዝቃወም ዘበለ ግዳይቶም ሸፋቱ ንክኸውን ተበየነሉ።

አብ ውሽጢ ከምዚ ዓይነት ሃዋህወ፡ ኩሎም ዜጋታት ኣብ ኩለን ከተማታትን ከባቢታትን ኤርትራ፡ እንተላይ ኢድሪስን ኣዕሩኽቱን ከይተረፉ ተቐላጢፎም ጸሓይ ከይዓረበት ናብ ገዛውቶም ክኣትዉ ግድን ኮኖም። ወይዘሮ ፋጥማ ሰብኣያ ከም ቀደሙ ሕገስ ከምዘየለ፡ ብዙሕ ከምዘይዛረብ፡ ንበይኑ ተነጺሉ ክሳብ መንሱር ወዱ ኣንፋሕኹ ዝመጽእ፡ ካብ ዓሚቕ ሓሳባት ከምዘይበራበር ስለ ዝተዓዘበት፡ ሓንቲ ምሽት ድፍር ኢላ፡-“እንታይ ኮንካ ኢኻ ዝን ተበዝሕ ዘሎኻ?” ክትብል ሓተተቶ። ኢድሪስ፡-“እቲ ንነብሮ ዘሎና ኩነታት ትዕዘብዮ ከምዘሎኹ ኣይጠራጠርንየ። ስራሕ ደው ኢሉ፡ መግቢ ዕለትና ንምምእራር ንሽገር ኣሎና። ሰብ ብዛዕባ መጻኢ ዕድሉ እናፈርሐን እና ተሻቐለን ይመጽእ ኣሎ።” ክብል ብምረት ምስ መለሰ፡ ፋጥማ ብግዲኣ፡-“ቅድሚ ሕጂ ብዛዕባ ኣብ ሃገርና ዘሎ ኩነታት ተዘራራብና ነይርና። ስለ ምንታይ ንሕና ካብቶም ካልኣት ብዛዕባ ሃገር ንሓምም?። ንሕና ጥራሕ ዲና ካብቶ ም ካልኣት ኣብ ዘይገበርናዮን ዘይሓሰብናዮን ንጭነቕ?። ንኹሉ ሰብ ዝምልከት ጉዳይ ንዓና እንታይ ፍሉይ ረብሓ ንረክበሉ?” ዝብሉ ኣዋጠርቲ ሕቶታት ከይተረደኣ ደርበየትሉ። ቀጺላ’ውን፡-“ንስኻ ብኣላህ እትኣምን ሰብ ካብ ኮንካ፡ ኣላህ ዝኸልእን ዝህብን ካብ ኮነ ከመይ ገይሩ እዚ ርዱእ ነገር ይጠፍኣካ?። ብዛዕባቲ ትብሎ ዘሎኻ ፍርሒ እቲ ንዕኡ ዘምጸኦ ሳዕቤን እንተዘይተኣልዩ ክጠፍእ ስለ ዘይኮነ፡ ምስ ሕልናኡም ዝዓረበም ሰባት ከይተማሓዘኻ፡ ዓቕልን ጥንቃቕን ምግባር ጥራሕየ ዘዋጽእ።” ክትብል ወሰኸት።

ኢድሪስ፡-“ደገፍቲ ኢትዮጵያ ንዜጋታት ይቕትሉን የጋፍዑንዮም ዘለዉ።” ምስ በለ፡ ፋጥማ ዕድል ከይሃበት፡-“ኣላህ ንዕኡምን ነቶም ብፖለቲካ ዝግደሱ ሰባትን ውርደት የብጸሓሎም።” ኢላ ተራገመት። ኢድሪስ ከኣ፡-“ኣነ ከምቲ እትፈልጥዮ ብዛዕባ ፖለቲካዊ ኩነታት ሃገር ዝግደስ ሰብየ። ክሳብ ህዝብን ሃገርን ዝተበደለ፡ ካብ ፖለቲካዊ ስርሓት ክርሕቕ ስለ ዘይኮንኩ፡ ከመይ ጌርኪኹ ትረግምኒ ዘሎኹ?” ኢሉ ብቑጠዐ ሓተታ።ፋጥማ መልሓሳ ከምዝተዓንቀፈ ብምርዳእ፡-“ኣይትሓዘለይ፡ ንዓኻን ነቶም ንጹሃት ደቂ ሃገርን ክራገም ኣይሓሰብኩን።” ኢላ ብልዙብ ኣገባብ ይቕረታ ድሕሪ ምሕታት፡ ኣብ ዲቕ ዝበለ ብክያት ተሸመመት።

ኢድሪስ፡ ዘረባኳ እንተኣበዮ ተጻዒሩ፡-“ደሓን ፋጥማ ዘይሓልፍ የለን ኹሉ ኪሓልፍየ።” ኢሉ ከጸናንዕ ፈተነ። ፋጥማ ካብቲ ዝነበረቶ ተንሲኣ፡ ምናልባት እንተሓሸኒ ብዝብል መንፈስ፡ ንገጸን ርእሳን ማይ ደፍኣትሉ። ቅሩብ ምስ ሓሻ፡- “ስለምንታዮም ሰባት፡ ኣውራ ኣባላት ሰልፊ ኣንድ- ነት፡ ናብ ጎነጽ ገጸም ዘምርሑ?። እቲ ዘለዎም ናይ ምጉት መሰል ኣይኣኸሎ ምንድየ?።” ኢላ ሓተተት።

ኢድሪስ፡ እቲ ክትዕ ክዕጸ ስለ ዝደለየ፡-“ቀንዲ ዕላማ ወይ ተልእኾ እቲ ብደገፍቲ ኢትዮጵያ ዝካየድ ዘሎ ግብረ-ሽበራዊ ስርሓት፡ ሰባት ከይህደዱን ከይቅተሉን ፈሪሖም፡ ነቲ ሰልፊ ኣንድነት ዝሓቶ ክድግፉ ተባሂሉ ዝወጽኦ ፖሊሲ’ዩ።” ክብል ንወይዘሮ ፋጥማ ከረድእ ፈተነ።

ፋጥማ ብሰብኣያ ከም ትኾርዕ፡ ዓሚቕኡ ፍቕሪ ከምዘለዎ ክተረጋግጽ ስለ ዝደለየት፡ ብዙሕ ከይተዛረበት፡-“ሓቕኻ ኣቦ መንሱረይ።” ኢላ ዘረባኣ ደምደመት።

(4)

ማሕጃብ አልጃዓሊ፡ ከም ኩሎም ዜጋታት ሱዳን፡ ፈታዊ ስድራ-ቤቱን ሰቡን ብምንባሩ፡ መንእሰይ በዓል-ቤቱ ብሞት ካብ ትፍለዩ ኣትሕዙ፡ ብዛዕባ መጻኢኡን ዕድል ወዱ ክሓሰብ ናይ ግድን ኮኖ። ቛስም ወዱ ዕስራ ዓመት ከም ዝበጽሐ ብምርድኡ፡ ዝተፈላለዩ ጸርን ጸገማትን ናይ ዘለዎ ናብራ ክትጸወር እትኸእል፡ ንዕኡ እትኸውን ጥዕይቲ መርዓት ኸናድዮሉ፡ ሓሳብ ለይቱን መዓልቱን ኮነ።

እድሪስ መሓመድ ሳልሕ ምስ ማሕጃብ አልጃዓሊ ዓርኩ ይደናገጽ ብምንባሩ፡ ጉርዞ ንመርዓ ዝበጽሐት ንል እንተ ትህልዎ፡ ንወዲ ማሕጃብ አልጃዓሊ “መመርዓኹዎ” ይብል ነበረ። ሓንቲ መዓልቲ፡ ማሕጃብ ዝን ኢሉ እድሪስ ምስ ኣስተብሃለሉ፡- “እንታይ ረኸበካ፡ ትማሊ ጽቡቕ እንድየ ገድፈካ፡ እንታይ ኣምጸኦ ሓዘን?” ክብል ብድንጋጸ ሓተተ። ማሕጃብ አልጃዓሊ፡ ፍሽኽ እናበለ፡-“ምንም ኣይኮንኩን እድሪስ ሓወይ።” ብገለ ከም ዘይተጸልወ ክመስል ብህድኣት መለሰ።

እድሪስ ብመልሲ ማሕጃብ አልጃዓሊ እኳ እንተ ዘይተበርሆ፡-“ከመይ ድዩ፡ ነገሩ? ክሳብ ፈጣሪ ምሕረቱ ዘውርደልካ ክትተብዕ ኣሎካ።” ክብል ብምረት ተዛረበ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ፡ ናይ እድሪስ ኣኸብሮት ከም ዘለዎ ስለ ዝርዳእ፡-“ብሓቂ፡ ባዕልኻ ብኹሉ ሸነኽ ውጽዕ ክንሰኻ፡ ኣብ ልዕሊ ጸገምካ ጸገም ከሰክመካ ኣይደልን። ይኹንምበር፡ ካብቶም ዝፈትዎም ብሉጻት ኣዕሩኸተይ ብምጃንካ፡ ብዛዕባ መጻኢ ቛስም ወደይ ክቱር ሓሳብ ድቃስ ተሓሪመኒ።” ክምልስ ፈተነ።

እድሪስ፡ ፍሽኽታ እናኣብዘሐ፡-“ብዛዕባ መጻኢ ወድኻ ክተሓሰብን ንዕኡ ዘርብሕ ክትገብርን እንታይ ዘነውር ነይሩዎን ኣለዎን? ንእሽቶይ ብምጃንካ፡ ምሉእ ጥዕናውን ስለ ዘሎካን እትውኒንን፡ ንቛስም ብጽቡቕ እናኣለኻ፡ ንነብሰኻ ካብ ኩሉ እናሓረምካ፡ ግቡእ ትምህርቲ ንኸረክብ እና ጸዓርካ ከሎኻ፡ ካብ ግቡእ ንላዕሊ ጌርካ ኢኻ። ምሉእ ጥዕናን ዕድመን፡ ጥዑይ ንወለዱን ቤተ-ሰቡን ዘኸብር ውላድ ብምርካብካ፡ ነቲ ዘይርስዕ ፈጣሪ ከተመስግን ይግባእ።” ክብል መለሰ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ፡ ተስፋ ዝመልኦ ህይወት ከም ዝተኸፍተሉ ብምርዳእ፡ ብዓርኩ እድሪስ ዝሰምዖ እናተመሰጠ፡-“እወ፡ ንሰኻውን ዓርከይ ጥራሕ ዘይኮንካ ማንታ ሓወይ ከም ዝኸንካዩ ዝኣምን። ቛስም ናብ ዝድለ ክበጽሕ፡ ንዓይን ንነፍሱ-ሄር በዓልተ-ቤተይን ዝርብሽ ዝነበረ ጉዳይዩ ነይሩ። እዚ ናብ መፈጸምትኡ ንኸብጽሕ በዓል ዓቢይ ተስፋን ትምኒትንዩ። ከምቲ ዝገለጽኩልካ፡ ነታ ዘኸብራ በዓልተ-ቤተይ ምስ ሰኣንኩ፡ ቐሱን ሓዳርን ናብራን ክምስርት ኣይከኣልኩን። ፍቓድ ፈጣሪ ረቢ ኾይኑ ግን ንበዓልተ-ቤተይ ሰኣንኩ። እዚ ድማ ክጸወር ዝነበረኒዩ። ስለ ዝኾነ፡ ከምቲ ንዓይ ዘጋጠመ ሕማቕ ዕድል፡ ንውላደይ ከየጋጥም ዝብል ሓሳብን ሻቕሎትን እንተ ዘይኮይኑ፡ ኻልእ ዝኾነ ካባኻ ዝሓብኦ የብለይን።”

ኢሉ ብዘይ ስክፍታ ዝነበሮ ሓሳብ ገለጸ።
እድሪስ ብወገኑ፡-“ሓደ ካብቶም ብፍቓድ ረቢ እትኣምን ብምጃንካ፡ በዓልተ-ቤትካ ኣብ ዝተፈቐደላ ከተዕርፍ ግድንዩ። ነዚ ምቕባል ድማ ይግባኣና።” ኢሉ መለሰ።
ቅሩብ ዝን ድሕሪ ምባል እድሪስ፡-“ቛስም ንመርዓ እኹል ስለ ዝኾነ፡ ግዜ ከይባኸና፡ ንዕኡ እትኸውን ንል ሰብ ከነናድዮሉ ይግባእ።” ብዕቱብ መለሰ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ፡ አፍልጦ እድሪስ ብዛዕባ አገባብ መርዓ፡ ኣብ ቀቢላታት ማሕበረ-ሰብ ሱዳን ክሰፍሑ፡ ንጹር ጠመተን ርእይቶን ንክህልዎ ብዝብል እምነት፡- “ጥዕይቲ መሻርኸቲ በዓል-ቤት ንምርካብ ጸገም ኣይኮነን። ነዚ ንምትግባር ካብ ቀደም ኣትሒዞ፡ ንል ኅረቤትና ደፍዓላ ኣልዓጥያ፡ ከማና ካብ ቀቢላ ጀዓል እትውለድ፡ ብኸሉ መልከዓኛ ስለ ዝኾነት’ውን፡ ንወደይ ቻስም ክትኸውን እምነያ ነበርኩ።” ክብል ቅድሚ ሕጂ ዘይተዛረበሉ ጉዳይ ኣልዒሉ ክገልጸሉ ፈተነ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ ንቁሩብ ትም ድሕሪ ምባል፡ እድሪስ ቀዲሙ፡- “ግዲ የብልካን፡ ኩሉ ብፍቓድ ኣምላኽ ክብጸሕዮ። ብዙሕ ምሕሳብን ምርባሽን ድማ ዘድሊ ኮይኑ ኣይስመዓኒን። ስለ ዝኾነ፡ ጽባሕ ዓርቢ ሰሙናዊ ዕረፍትና ብምኻና ኣንጊህና፡ ናብ ደፍዓላ ዓርክና ኸይድና፡ ንሉ ንወድና ቻስማ ክትኸውን፡ ተቐላጥፍና ግዜ ከይወሰድና ብወግዒ ንሓቶ።” ክብል ኣመመ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ፡ ንል ኅረቤቱ ገና ንል ኣርባዕተ ወይ ኣሙሽተ ዓመት ከላ ስለ ዝፈልግ፡ ብዕድመ ይኹን ብመልክዕ ንወዱ ቻስም ከም እትበቐዕ ብምእማን፡ ኣብ መንጎኡን መንጎ ኅረቤቱ ደፍዓላ ጽቡቕን ድልዱልን ዝምድናን ምርድዳእን ስለ ዘለዎም፡ ቻስም’ውን ተገዳስነት ብዛዕባታ ንል ካብ ቀደም የርኢ ብምንባሩ፡ ናብ ኅረቤቱ ክኸይድ ፍቓደኛ ከም ዝኾነ ንእድሪስ ዓርኩ ኣረጋገጸሉ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ፡ ንመርዓ እትበቐዕ ምድላይ ኣገባብ ስለ ዘለዎ፡ እትድለ መርዓት ንምሕታት፡ ኣቦ መርዓዊ ምስ ገለ ኣዝማዱ ወይ ቀረባ ኣዕሩኽቱ ኮይኑ፡ ናብ ስድራ-ቤት መርዓት ከይዶም፡ ብመሰረት እስላማዊ ሸሪዓ፡ ዝደልይዎ ንል ብወግዒ ምሕታት ዝብል ጽኑዕ እምነት ነበሮ።

እድሪስ፡ ማሕጃብ አልጃዓሊ ዘረብኡ ከም ዝወደኦ ብምርዳእ፡- “ብዛዕባ መርዓ፡ ኣብ መንጎ ገጠራትን ከተማታትን ሱዳን ፍልልያት ኣሎ ድዩ?” ኣፍልጥኡ ብዛዕባ ስነ-ስርዓት መርዓ፡ ኣብ ሱዳን ንክሰፍሑ ሕቶ ኣቐረበ።

ማሕጃብ አልጃዓሊ ተቐቢሉ፡- “ኣብ ሱዳን ብዙሓት ዝጠፍኡ ዝተፈላለዩ ኣገባባት መርዓ ኣለዉ። ይኹን’ምበር፡ ብዙሓት ኣብ ገጠራትን ኣብ ከተማታትን ከይተረፈ፡ እንጥቀመሎም ባህልታትን ልምድታትን ክሳብ ሕጂ’ውን ኣለዉ። ስለ ዝኾነ፡ ብዙሓት ሰባት ንማሕበራዊ ምትእስሳራቶም ንምዕቓብ፡ በተን ናይ መርዓ ኣገባባትን ባህልን ተቐይዶም ዝፍጽሙ’ውን ኣይተሳእኑን። ተቐባልነትን ርድየትን ኣቦ ንመርዓ ዝተሓጸየት ንል ምስ ተረጋገጸ፡ ኣደ ወይ ሓብቲ፡ ሓትኖ ወይ ኣሞ መርዓዊ፡ ናብ ኣደ’ታ መርዓት ብምኻድ፡ ንጓሎም ብወግዒ ንሕጸን መርዓን ይሓታን ገለ ከም ዕርቡን’ውን ከይተረፈ ገንዘብ ወይ ህያብ፡ ከም ጽቡቕ ፍቓድን መርኢያን ይልግሳ።” ክብል ገለጸ።

ብመሰረት ኣብ መንጎ ማሕጃብ አልጃዓልን እድሪስን ዝተገብረ ምርድዳእ፡ ክልቲኦም ናብ ገዛ መርዓት ምስ በጽሑ፡ ንዓርኮም ደፍዓላ ሰላምታ ምስ ኣጸገቡ፡ ተቐላጥፎም ንሉ ንወደም ክህብዎም ምስ ኣብረሁ፡ እቲ ኣቦ ከም ልሙድ ነቲ ዝቐረበሉ ድሕሪ ምስማዕ፡ ብወገኑ ንስድርኡን ብቐንዱ ነታ በዓል’ቲ ጉዳይ ዝኾነት ሕጽይቲ መርዓት ንሉን ኣዝማዱን ከማኸር ዕድል ክወገቦ ሓተተ።

ኣቦ ብዝቐረበ ጠለብ ተቓውሞ ከም ዘይብሉ እድሪስ ምስ ኣረጋገጸ፡- “ብዛዕባ ገዝሚ ከ እንታይ ክግበር ይከኣል?” ክብል ሓተተ።

አቦ ብወገኑ፡-“ሕቶ ገዝሚ፡ ብመሰረት እስላማዊ ሸሪግን ባህልናን፡ ብፍላይ ባህልን ልምድን ቀቢላ ጀግል ዝምልከት፡ መርኣያ ናይ'ቲ ዝቐርብ ዓቕን ገንዘብን ክዳውንቲን፡ ጨና-መናን እንተ ዘይኮይኑ ካልእ የለን። ንልና ክንህበኩም ስለ ዝተሰማማዕና፡ ካብ ግቡእ ንላዕሊ ክንሓተኩም ኣይኮናን። ግምት ናይቲ ዝወሃብ ገዝሚ ትሓቱ እንተ ኾንኩም፡ ኣብ መጻኢ ክውሰን ስለ ዝከኣል፡ ንዓቢይቲ ሽማግሌታትና እንገድፎ ሕቶ እዩ።” ክብል ዝነበሮ ርእይቶ ለገሰ።

አኼበኛታት፡ ብመሰረት ባህልን ልምድን ዜጋታት ሱዳን ብፍላይ፡ ብመሰረት ባህልን ልምድን ቀቢላ ጀግል ዝሓቱ፡ መዓልቲ መርዓ ምስ ወሰኑን ተሰማምዑን፡ ብሓባር ኣልፋትሓ ኣንቢቦም (1)።

ክልቲአም፡ ስድራ-ቤታት፡ ማለት ስድራ-ቤት ማሕጃብ ኣልጃግልን ደፍዓላ ኣልዓጥያን፡ ኣብ ስምምዕ መርዓ ምስ በጽሑ፡ ቀንዲ ዕማማ ኣደ ዝተሓጽየት ንል፡ ካብታ መዓልቲ ስምምዕ ኣትሕዛ ክሳዕ መዓልቲ መርዓ ዝኣክል፡ ኣብ ምድላውን ምቕርራብን ንላ ኣድሃበት። ነዚ ንምፍጻም ድማ፡ ብሓገዝ መቐርባ፡ ብቐንዱ ብሓገዝ ኣሞታትን ሓትኖታትን፡ ለይትን መዓልትን ከይበለት፡ ካብ ሰንደልን ዝተፈላለዩ ጨና-መና፡ ካብ ብሑቕ እኸሊ ማሸላን ዘይቲ ስምስምን ዝተሰርሐ መድረዚ፡ ንመላኦ ኣካላታ ክትደርዘን ከተጽርን ዝኣመሰሉ ኣድካሚ ስርሓት ንክልተ-ሰሙን ዝኣክል ተጸምደት። ቀጺላውን፡ ነታ መርዓት ዝኸውን፡ ካብ ዝተፈላለዩ ጥዑም ሽታ ዘለዎም ቐጽሊ-መጽሊ ንዝተሰርሐን ብዘይቲ ስምስም ዝተባዕጠን “ኹምራ” ዝተባህለ ፍሉይ ሽታ ኣዳለወት። ንመርዓት እትዕርፈሉ ክፍሊ ምስ ኣጽረየትን ኣንጻፊትን፡ መስርሕ ምልካይን ምጥፍጣፍን ሕና ኣእጋርን ኣእዳውን እናተኸየደ ከሎ፡ ምስ መስርሕ ምሕናን ዝተኣሳሰር ኣብ ንኣሸቱ ጠራሙዝ ዝተመልኦ ጨናታት ኣዳለወትን ኣቐረበትን።

ማሕጃብ ኣልጃግሊ፡ ተራ ወላዲቱ ኣብ ምምርጫው ዓባይ ሓፍቱ ዝተጸወተቶ ተራ እናዘከረ፡ ነቲ እድሪስ ብዛዕባ ተራ ደቀ-ኣንስትዮ ኣብ መርዓ ክፈልጥ ዘቐረበ ሕቶ ምስ መለሰ፡ ምድላው መርዓ ንስድራ-ቤት መርዓት ዝግደፍ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ስድራ-ቤት መርዓዊ ብወገኖም ማሸላ፡ ጤለ-በጊዕን፡ ጠስምን ዘይትን፡ ሹኮርን ቡንን፡ ከምኡውን መርዓን ጨውን ኣብ ምሽማት ይኣትዉ። ንመርዓዊ ዝምልከት ድማ፡ ጥዑም ደርፍታት እናተደርፈሉ፡ ዝተቐረበሉ ገፊሕ ጸዕዳ ቐምሽን ነዊሕ ስርዓልን፡ ኩፍያን ዕማመትን፡ ባህላዊ ሳእኒ ዝኣመሰሉ ክዳውንቲ ምልባስ ይጅምር ዝብሉ ብሰፊሑ ዘከረ። ኣስዲቡውን ኣብ ገዛ መርዓት፡ ኣብ መዓልቲ መርዓ፡ ጤለ-በጊዕን ይሕረዳ፡ ዝተፈላለዩ ትሕዝቶ ስጋን ኣሕመልትን ዘለዎ መኣድታት ንተሳተፍቲ መርዓን ዑዱማትን ይዕደልን ይቐርብን። መኣድታት ምስ ተላዕሉ፡ ኩሎም ዕዱማት እንተላይ መርዓውን ኣቡኡን ወይ ናይ ቀረባ ኣዝማዱ፡ ብሓባር ንመስጊድታ ዓዲ ብምኸድ፡ ሰላት ኣልመቐርብ ሰግዶም ናብ እንዳ መርዓዊ ብምምላስ፡ ስነ-ስርዓት መርዓ ይጅመር ዝብል ተዘክሮታት ጠሓለ። ናይ ብሓቂ ድማ ስነ-ስርዓት ወዲ ማሕጃብ ኣልጃግሊ ከም ዝተጀመረ ተረደኦ።

ቆልዑ ብወገኖም፡ ነቲ ከም መርኣያ ሓጎስ ዝድርበዮሎም ብሽኮትን ተምርን ንምእራይ እናተቐዳደሙ፡ ሰብኡት እንዳ ኣጣቐዑ፡ ደቀ-ኣንስትዮ እናዓለላ፡ ሓጎስ ናብ ኩሉ ብምዕሳል፡ ዕዱማት መርዓ ብሕጉስ መንፈስ ነናብ ቦትኦም ኮፍ በሉ።

መርዓት፡ ናይ ሳዕሰዲት ክዳንን ዝተፈላለዩ ናይ ወርቂ ስልማታትን ለቢሳ ፡ ብቐይሕ ሓራራዊ ክዳን ተሸፊና፡ ጥዑም ጨና ተለኸያ፡ ጥቓ መርዓዊ እናሓፈረት ኮፍ

(1) ኣልፋትሓ፡ ብዙሓት ኤርትራውያን ሰዓብቲ ምስልምና፡ ከም መርኣያ ስምምዕ ዝጥቐሙሉ፡ ካብ ቐዱስ ቁርኣን ዝተወሰደ ጥቕሲ እዩ።

በለት። ክሳብ ዝወግሕ ከኣ፡ እቲ ከባቢ ብከበሮ ዝተሰነዩ ባህላዊ ደርፍታትን ሙዚቃን ተናወጹ።

ቛስም ነታ ብኩቱር ድልዩት ዝጽቢያ ዝነበረ ለይቲ ደበኽ በለቶ። ብመሰረት ባህሊዚ ከባቢ፡ ኣብ ከምዚኣ ዝኣመሰለት ለይቲ፡ ኣውራ ኣብ ጸላም ለይቲ፡ ብወግዒ ምስ መርዓትካ ምርኻብ መፈተኒ ስብእነት መርዓዊ ስለ ዝኾነትን እትቁጸርን፡ ቛስም ነዚ ተረድኡ ክቀራረብ ከም ዘለዎ ብምእማን፡ መርዓት ድማ ትዕግስቲ ጌራ ንቃንዛ ፈለማ ርክብ ክትጸወር ብምርዳእ፡ መስርሕ ምፍራስ ድንግልና መርዓት፡ ኣብዛ ብተቐማጦ ዓዲ ብብርኽቲ ለይቲ እትፍለጥ ተፈጸመ።

መርዓ ምስ ተዛዘመ፡ ግዜ ምፍልላይ ብምእካሉ፡ እድሪስን ማሕጃብ ኣልጃዓልን ነንሕድሕዶም ምሉእ ጥዕናን ዕድመን እናተመነዩ ብሰላም ነናብ ቦትኦም ተመልሱ።

(5)

ኢትዮጵያ፡ ካብ ጊዜ ዘመነ መሳፍንቲ ኣትሒዛ፡ ክሳብ ዘለናዮ ዘመን ብዝተፈላለዩ ብድሆታት፡ ጸገማት ጥመየት፡ ቁጠባውን ማሕበራውን ድሕረታት፡ ዝተፈላለዩ መልክዕ ዘለዎም ሃይማኖታዊ፡ ብሄራውን ሕብረ-ብሄራውን ፍልልያትን ምንዋጽን እናተሳቐየት፡ ካብ ከምዚኦም ዝኣመሰሉ መርገማት ነጻ ክትኸውን ዘይከኣለት ሃገር እያ።

ኣብ ውሽጢ ከምዚ ዝኣመሰለ ወጽዓን ግፍዕን፡ ገለ ተራ ወተሃደራትን ኣዘዘቶምን፡ ብፍላይ ኣብ ክቡር ዘበዓኛ ዝተቐጽሩ ወተሃደራት፡ ንመስፍናዊ ስርዓት ንጉስ ሃይለስላሴ ንምግልባጥ፡ ዘይተዓወት ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ዝመርሖ ወተሃደራዊ ዕልዋ ብ 1960 ኣካይዶም። እንተኾነ፡ ንጉስ ሃይለስላሴ፡ ካብ ካልኣት ኣሃዱታት ሰራዊት ኢትዮጵያ፡ ካብ ማእሰርቲ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ዘመለጡ ተረፍ-መረፍ ንጉሳዊ ስድራ-ቤት፡ መራሕቲ ቤተ-ክርስቲያን ተዋህዶ፡ ገለ ጸለውቲ ኤርትራውያን ውልቀ-ሰባት ከም በዓል መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ኣስፍሃ ወልደሚካኤልን ኣዘዘ ፖሊስ ኤርትራ ጀነራል ተድላ ዑቕቢትን፡ ገለ ኤርትራውያን ሓለፍቲ ፖለቲካዊ ሰልፍታትን ማሕበራትን ነበር፡ ካልኣት ትምክሕታውያን ኣምሓሩ፡ ሓይልን ኣድማዕን ደገፍ ብምርካብ፡ ነቲ ዝተላዕለ ወተሃደራዊ ዕልዋ ብቐጽበት ክቐጸጸሮን ኩነታት ናብ ረብሕኡ ከም ዝዛዙ ክገብር ብምኽኣሉ፡ ወተሃደራዊ ዕልዋ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ክዕወት ኣይከኣለን።

ሲዒቡ፡ ጊዜ ከይተበልዐ፡ ብዛዕባ ፍሽለትቲ ኣንጻር ስርዓት ሃይለስላሴ ዝተኻየደ ወተሃደራዊ ዕልዋ፡ ኣብ ዝተፈላለዩ ከተማታት ሱዳን ከይተረፉ ብሰፍሖ ዘይሰምዐ ኣይነበረን። ብዙሓት ንሃይለስላሴ ዝተጸብኡ ሰብ-ሰልጣን ከይተረፉ፡ በበሓደን በብጉጅለን ናብ መሬት ሱዳን ብምውሓዝ፡ ኣብ ዝተፈላለዩ ዓበይትን ማእከሎትን ሆቴላት ከተማታት ከሰላ፡ ገዳርፍን ኻርቱምን ክሰፍሩ ጀመሩ። ካልኣት ኢትዮጵያውያን ድማ፡ ካብ ግፍዕታት ክሃድሙ ናብ መዓስከራት ስደተኛታት ሱዳን ከምርሖ ናይ ግድን ኮኖም።

እድረስ ምስ ማሕጃብ ኣልጃዓሊ፡ ኩነታትን ምዕባለታትን ኢትዮጵያን ጽልውኣምን ኣብ ሱዳን ክፈልጡን ክግደሱን ብምጅማሮም፡ ንሓደ ካብቶም ደጋፊ ምንቅስቓስ ናጽነት ሱዳን ዝነበረን ዘሎን፡ ኣብ ክፍሊ ስለያ መንግስቲ ሱዳን ዝሰርሖ፡ ኣቶ ጃዕፈር ሳልሕ ዝበሃል ቀረባ ዓርኮም ክረኽቡ ብቐልጡፍ ተጓዩዩ። ኣብ ገዝኡ ከም ዘሎ ምስ ኣረጋገጹ ድማ፡ ናብኡ ብምምራሕ፡ ምውቕ ሰላምታ ድሕሪ ምልጋስን ምልውዋጥን፡ ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ተቐዳድሙ፡-“ብዛዕባ ፖለቲካዊ ምዕባለታት ኤርትራን ኢትዮጵያን ከም እንግደስ ስለ እትፈልጥ፡ ኣብ እንንቀሳቐሰሉ ንረብሓ ጉዳይ ህዝቢ ኤርትራ ዝውዕል፡ ክጠቐሙና ዝኽእሉ ሓበሬታ ክንረክብ፡ ናባኻ ክንመጽእ ወሲና።” ዝብል ሓሳብ ኣቐረበ።

ኣቶ ጃዕፈር ሳልሕ፡ ከም ኣብ ተኣፋፊ ክፍሊ ስለያ ሱዳን ዝሰርሖ፡ ሚስጥራት ሱዳን ክዕቅብ ይግብእ። እንተኾነ ብግልጹነትን እምነትን ማሕጃብን እድረስን ኣዘዩ ብምምሳጥ፡ ብሓቅነቶምን ሚስጥራውነቶምን ስለ ዘይተጠራጠረ ብዛዕባ ኢትዮጵያ ዝደልዩዎ ሓበሬታ ከይተሰከፈ፡“ነቲ ብጀነራል መንግስቲ ንዋይ ዝተኻየደ ወተሃደራዊ

ዕልዋ ዝድግፍ እዩ። እታ ብፖለቲካ፡ ቁጠባን ማሕበራዊ ሽግራትን ተግባራት ስርዓት ንጉስ ሃይለስላሴ እትሕመስ ዘላ ኢትዮጵያ፡ ደገፍ ኩሎም ንመሰል ህዝብታት ዝኣምኑን ንጭኩናት ዝድግፉን ክትረክብ ዝግባእ ኮይኑ ይስመዓኒ።” ዝብል ኣቕረበ።

ዘረብኡ ብምቕጻል፡-“እቶም ብመሪሕነት ጀነራል መንግስቲ ንዋይ፡ ወተሃደራዊ ዕልዋ ከካይዱ ዝፈተኑ፡ ምሁራት፡ ሕሰምን ጸገምን ህዝቦም ክብድሁ ዝተራእዩ ኢትዮጵያውያን እዮም። ዘልዓልዎ ሕቶ፡ ንጉሳዊ ስርዓት ብህዝባውን ዲሞክራሲያውን ስርዓት ክትካእ ኣለዎ ዝብል ቅቡል፡ ብኹሎም ኢትዮጵያውያንን ፈተውቲ ፍትሕን ዝድገፍ ነይሩ።” ኢሉ ብድፍረት ሓሳባቲ ገለጸ።

ማሕጽብ ኣልጃዓሊ ብምትእትታው፡-“ብፖለቲካዊ ጉዳያት፡ ኣውራ ብፖለቲካዊ ጉዳያት ኣህዛብ ኢትዮጵያን ኤርትራን እንግደስ ሰባት ብምጻፍ፡ ገለ ኣሃዱታት ሰራዊት ክቡር ዘበዐኛ ዝመርሕዎን ዝተሳተፍዎን፡ ወተሃደራዊ ዕልዋ መንግስቲ፡ ኣብ ኢትዮጵያ ከም ዝተኻየደ ሰሚዕና። ዕልዋ ሰራዊት ክብርዕንዩ፡ ንጉሳዊ ስርዓት ዳግም ኣብ ኢትዮጵያ ከይተመልሰ ኣይተርፍንዩ ዝብል ግምት ብፍጹም ኣይነበረናን። እቲ ዝተፈጸመ ወተሃደራዊ ዕልዋ ዝኣክል ግዜ ከይረኸበ ፈሺሉ።” በለ።

ኣቶ ጃዕፊር፡ ማሕጽብ ኣልጃዓሊ እንታይ ክፈልጥ ከም ዝደለዩ ክግምት ከይተሸገረ፡-“ኣብ ኢትዮጵያ፡ ወተሃደራዊ ዕልዋ ኣንጻር ሓደ፡ ከም ስርዓት ሃይለስላሴ ዝኣመሰለ፡ ጨካን ስርዓት ምፍጻም ወይ ምክያድ ቀሊል ከም ዘይኮነ ከይሓገእኩ ከረጋግጸልኩም እፈቱ። ኣብ ኢትዮጵያ ብፍላይ ብገለ ኣሃዱታት ክቡር ዘበዐኛ፡ ወተሃደራዊ ዕልዋ ክካየድዩ ዝብል ግምት፡ ኣብ ትጽቢት ብዙሓት ተንተንትን ፈላግት በሃልቲ ኢና ዝብሉ ኣይነበረን። ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ዕላምኡ፡ ንኹሎም ብምቕዳም፡ ኣብ ኢትዮጵያ ንጽልዎ መስፍናዊ ስርዓት ኢትዮጵያ ዝጸርግ፡ ሓደ ፖለቲካዊ ስርዓት ንምትካል ከም ዝኾነ፡ ቡቲ ዝገበሮ ወተሃደራዊ ምንቅስቃስ ከረጋግጸ ፈተነ። ስለ ዝኾነ፡ ተቐዳዲሙ ንኹሎም፡ ኣብ ስርዓት ሃይለስላሴ ዝተሳተፉ ሚኒስተራትን ኣማኸርትን፡ መራሕትን ኣዘዘቲ ሰራዊትን፡ ሓለፍቲ ዝተፈላለዩ ኣካላት መንግስትን ዓበይቲ ኣቕሸሸትን፡ ካልኣት ምስ መስፍናዊ ስርዓት ሃይለስላሴ ብረብሓ ዝተኣሳሰሩ፡ ኣብ ቐይዲ ከእቱ ምስ ጀመረ፡ ደገፍቲ ንጉስ ሃይለስላሴ ዝኾኑ ወተሃደራውያን ኣዘዘቲ ኢትዮጵያ፡ ብሓደ ካብ ኣዘዘቲ ዝምራሕ ወተሃደራዊ ምንቅስቃስ ከም ዘሎ ምስ ፈለጡ፡ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ተቐላጥፉ ከይደንጎዩ፡ ነቶም ኣቐድሙ ኣብ ቀይዲ ዘእተዎም ሰብ-ስልጣን ንጉሳዊ ስርዓት ሃይለስላሴ በብሓደ ክቕንጽሎም ጀመረ። ጀነራል መንግስቲ ንዋይ፡ ኢትዮጵያ ካብ ወጽዓታትን ግፍዕታትን ነገስታት ኢትዮጵያን መራሕቲ ኦርቶዶክሳዊት ቤተ-ክርስቲያን ኢትዮጵያን ምንጋፍ ስለ ዝነበረ፡ ዓብይ ወተሃደራዊ መራሒ ኢትዮጵያ ኮይኑ ኣብ ታሪኽ ኢትዮጵያ ተጠቐሱዮ።” ኢሉ ብዛዕባ ተራ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ክገልጽ ፈተነ።

እድሪስ፡ ዝያዳ መብርሂ ብዛዕባ ዝተኻየደ ዕልዋ ሰራዊት ኢትዮጵያ ክፈልጥ ብምድላይ፡-“ጠንቂ ፍሸለት ወተሃደራዊ ዕልዋ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ እንታይ ነበረ?” ዝብል ኣገዳሲ ሕቶ ሓተተ።

ኣቶ ጃዕፊር ሳልሕ፡ ንኣጋይሹ ሻሂ ዝመልኦ ቢኬሪታት እናዓደሎም፡-“ጠንቂ ፍሸለት ወተሃደራዊ ዕልዋ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ዝተፈላለዩ ውሽጣውን ግዳማውን

ጠንቅታት እኳ እንተ ሃለዎም፡ ብቅንዱ ምስ ውሽጣዊ ጉዳያት ኢትዮጵያ፡ ከም ኣብ መንጎ ዝተፈላለዩ ሰብ-ስልጣን ኢትዮጵያ ዝረከ ዝነበረ ናይ ስልጣን ምውድዳር፡ ካልእ ብወገን ፖለቲካዊ ስርዓትና ኣብ ሱዳን (1) ንንጉስ ሃይለስላሴ ዝተለገሰ ግዳማዊ ደገፍ፡ ከም ግዳማዊ ጠንቂ ክጥቀስ ዝከኣል እዩ።” ክብል መለሰ።

ማሕጃብ ኣልጃዓሊ፡ መልሲ ጃዕፈር ሳልሕ ብዛዕባ ጠንቂ ፍሽለት ወተሃደራዊ ዕልዋ ከይሰመዐ፡-“ብወገነይ ውሽጣዊ ጠንቂ፡ ውሽጣዊ ውድድራት ዝተፈላለዩ ሓይልታት፡ ናይ ወጻኢ ደገፍ ክትብል ከሎኻ ኣይተረድኣንን። ናይ ፖለቲካ ኪኢላታት ብዘይምጻፍ ዘልዓልካዮ ሕቶታት ብዝበለጸ ከተረደኣና እሓትት።” መብረሂ ክረክብ ርእይቶ ኣቕረበ።

ኣቶ ጃዕፈር ሳልሕ፡ ብልማድ ከምቶም ዝስሕቑ ወይ ፍሽኽ ዝብሉ ብዘይምጻኑ፡ ክምስ እንዳበሉ፡-“ወተሃደራዊ ዕልዋ ዝተጸረሩ ብዙሓት እዮም። ገለ ካብኦም፡ ላዕለዎት ኣዘዝቲ ሰራዊት፡ ሓለፍቲ ኦርቶዶክሳዊት ቤተ-ክርስቲያን፡ ሚኒስትራት ኣካዩድቲ ስራሕ፡ ኣገደስቲ ትካላት መንግስቲ ክጥቀሱ ዝከኣልዮ። ኩሎም እዞም ዝተጠቐሱ፡ ምስ ንጉሳዊ ስርዓት ንጉስ ሃይለስላሴ ውልቃዊ ረብሓ ነይሩዎም። ካልኣት ድማ ምስ ንጉስ ሃይለስላሴ ዝነበሮም ዝምድናታት መዝሚዞም፡ ንተቐናቅንቶም መራሕቲ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ ሓይልታትን ሰልፍታትን ኤርትራ ዝነበሩን ኣንጻር ወተሃደራዊ ዕልዋ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ዝኾኑ፡ ከም መራሕ መንግስቲ ኤርትራን ኣዛዚ ፖሊስ ኤርትራ ጀነራል ተድላ ዑቕቢትን ክጥቀሱ ዝከኣልዮ። እዞም ኩሎም ኣብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ዝነበሩ፡ ንጉስ ሃይለስላሴ፡ ካብ ሱዳን ናብ ኣስመራ ኣብ ዝኣተወሉ ብግቡእ ተቐቢሎም፡ ኣንጻር ወተሃደራዊ ዕልዋ ደው ዝበሉን ንምፍሻሉ ድማ ዘይተኣደነ ደገፍ ንንጉስ ሃይለስላሴ ሂሮም።” ቀጺሉ ኣቶ ጃዕፈር ሳልሕ፡-“እቲ ናይ ወጻኢ ደገፍ ዝበልኩዎ ድማ፡ እቲ ብጀነራል እብራሂም ዓቡድ ንንጉስ ሃይለስላሴ ዝተለገሰ ደገፍ ማለተይ እዩ። ጀነራል ዓቡድ ምስ ዝተፈላለዩ ናይ ሱዳን ናይ ፖለቲካ መራሕቲ፡ ከም ሓለፍቲ ማህዳውያን፡ ሙርቕንያንን ካልኣትን ዝኣመሰሉ፡ ኣብ ምትፍናን ስለ ዝነበረ፡ ናይ ወጻኢ ፖለቲካዊ ደገፍ ስለ ዘድለዮ፡ ብንጉስ ሃይለስላሴ ክርከብ ይከኣልዮ ዝብል ግምት ስለ ዝነበሮ፡ ምስ ንጉስ ሃይለስላሴ ደው ክብልን ፖለቲካዊ ደገፍ ክህብን ተራእዮ። ሃይለስላሴ ብወገኑ ደገፍ ካልኣትውን ስለ ዘድለዮ፡ ነቲ ብወገን ሕቡራት መንግስታት ኣመሪካን ዓባይ ብሪጣንያን ካልኣትን ዝልገስ ደገፍ ብዘይ ዕቃብ ክቕበሎ ተራእዮ።” ብንጹር በለ።

እድሪስ ኣፍቂዱ፡-“ወተሃደራዊ ዕልዋ ከም ዝተኻየደ፡ ካብ ዝተፈላለዩ ናይ ወጻኢ ማዕከናት ዜና፡ ብፍላይ ካብ ናይ እንግሊዝ መደበር ሬድዮ ሰሚዕና ነይርና። ብወገነይ ኩነታት ኢትዮጵያ ይከታተል ብምንባሪይ፡ ምስቶም ወተሃደራዊ ዕልዋ ዘካየዱ እደናገጽ እውን ነበርኩ። ብርእይቶይ እቶም ንዕልዋ ዝተበገሱ ወተሃደራት፡ ካልእ ንኢትዮጵያ ዘርብሕ ወይ ዝምልከት ጉዳያት፡ ከም ፍትሓዊ ጉዳይ ህዝቢ ኤርትራ ዝኣመሰሉ ተገዲሶም ኣይፈልጡንዮም ክብል ይኸእል እዩ። ኣብ ሬድዮ ኣዲስ ኣባባ ብዝተፈነወ፡ ብዛዕባ ብልሽውና ስርዓት ሃይለስላሴ ንሰምዕ እንተ ነበርና፡ እቶም ዓለውቲ፡ ወተሃደራዊ ዕልዋ ንምዕዋት እንተ ዘይኮኑ፡ ብዛዕባ ጉዳይ ህዝቢ

(1) ወተሃደራዊ ስርዓት ጀነራል እብራሂም ዓቡድ ማለት እዩ።

ኤርትራን ኣብ ልዕሊ ኤርትራውያን ዝተኻየደ ግፍዒ፡ ዋላውን ሓንቲ ቃል ኣውጺኦም ኣይፈልጡን እዮም።” ክብል ነቲ ዘለዎ ተቃውሞ ከንጸባርቕ ፈተነ። ማሕጽብ ኣልጃዓሊ፡ ብዛዕባ ዝተላዕለ እናኣስተማቐረ፡-“ብኣካየድቲ ዕልዎ ዝተላዕሉ ሕቶታት ንድግፍ እኳ እንተ ነበርና፡ ምስ ጉዳይ ኤርትራ ይጸረፍን ይጠራጠሩን ስለ ዝነበሩ፡ ብኣኣም ቀሲና ኣይንፈልጥን።” በለ።

ኣቶ ጃዕፊር ሳልሕ፡ ንኤርትራ ዝምልከት ከይጠቐስ፡ ብዛዕባ ምዕባሊታት ኢትዮጵያ ጥራሕ ከተኩር ብምድላዩ፡-“ሓቂ እዩ፡ እቲ ንንጉስ ሃይለስላሴ ዝተፈተነ ዕልዎ ክዕወት ኣይከኣለን። እንተኾነ፡ እቲ ዕልዎ ንገዛኣ ርእሱ፡ መርኣያ ተቃውሞ ንሓደ ከም ኣብ ኢትዮጵያ ዘሎ ዓማጺ ስርዓት ከም ዝነበረ ዝሰሓት ኣይኮነን። በዚ ኢጋጣሚዚ፡ እቶም ኣብቲ ዕልዎ ዝተሳተፉ ብፍላይ መራሕቲ እቲ ዕልዎ፡ ተባዓትን ጀጋኑን ከም ዝነበሩ ከይጠቐስኩ ክሓልፍ ኣይደልን እዩ። እቶም ኣባላት ዕልዎ፡ ነቲ ንጉስ ሃይለስላሴ፡ ኣብ ኻርቱም ኾይኑ ዘውጽኦ ዝነበረ መምሪሒታት፡ ማለት ሰራዊት ኢትዮጵያ፡ ንመራሕቲ ዕልዎ ከይሰምዕ፡ ትእዛዛቶም ከዩኹብር፡ ጸጥታን ድሕነትን ንጉሳዊ ስርዓት ኢትዮጵያ ክጣበቅን ክሕልዉን ከም ዘለዎም፡ ክብል እኳ እንተጸውዑ፡ እቶም ወተሃደራዊ ዕልዎ ዘካየዱ፡ ንንጉሳዊ ስርዓት ስዩም ከይበሉን ይቕረታ ከይሓተቱን፡ ኣብ ዝነበሮም ሓቀኛ መርገጺ ጸንዖም።” ብንጹር ገለጸ። ኣቶ ጃዕፊር ሳልሕ ዘረበኡ ምስ ወደኦ፡ እድሪስ ተቐቢሉ፡-“ንጉስ ሃይለስላሴ ተቐላጥፉ ብኸመይ፡ ኣብ መዕርፎ ነፈርቲ ኣስመራ ወረደ?” ዝብል ሕቶ ኣቕረበ።

ኣቶ ጃዕፊር ብወገኑ፡-“ኣብ ኣስመራ ዝነበሩ ሰባ-ሰልጣን ኢትዮጵያ፡ ማለት መራሕ መንግስቲ ኣስፈሃ ወልደሚካኤል፡ ኣዛዚ ፖሊስ ኤርትራ ጀነራል ተደላ ዑቕቢትን ዋላ ኤርትራውያን ዜጋታት እንተኾነ፡ ሰዓብትን ተደናገጽትን ንጉሳዊ ስርዓት ኢትዮጵያ ብምጥፋም፡ ብዙሓት ካልኣት ኤርትራውያንውን፡ ንጉስ ሃይለስላሴ ንምድሓን ብሰላም ንዓዱ ከም ዝፋኖ፡ ኣገዳሲ ተራ ከም ዝተጸወቱ ምስጢር ኣይነበረን። ነፋሪት ንጉስ ሃይለስላሴ መሬት መዕርፎ ነፈርቲ ኣስመራ ምስ ረገጸት፡ ብዙሓት ሰባ-ሰልጣን ኢትዮጵያን ኤርትራን፡ እንተላይ መራሕቲ ኦርቶዶክስያዊት ቤት-ክርስቲያን፡ ብፍላይ ቀሺ ዲመጥሮስን ካልኣትን፡ መራሕቲ ፖለቲካዊ ሰልፍታትን ማሕበራትን ኤርትራ ነበር ብዓጀባ ተቐቢሎም፡ ንጉስ ሃይለስላሴ፡ ምስ ኣብ ኢትዮጵያ ዘለዉ ሰዓብቲ፡ ኣብ ኣስመራ ኾይኑ ዘድሊ ርክብ ከካይድ፡ መምሪሒታትን ትእዛዛትን ከመሓላልፍ ዓቢ ኣበርክቶ ገበሩ።” ክብል ነቲ ዝነበሮ ሓበሬታ ብዘይ ጥርጣረ ኣቕረበ።

እድሪስ፡ ምስ ኣቶ ጃዕፊር ሳልሕ ክራኸብ ዕድል ብምርካቡ፡ ዝያደ ሓበሬታ ክሰንቕ፡-“ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ክሳዕ ፍሽለት ወተሃደራዊ ዕልዎ፡ ህዝቢ ኢትዮጵያ ምስቲ ንሱ ዝተላዕለሉ ዕላማ ደው ክብል፡ ከይተሓለለ ይጽውዕ ከም ዝነበረ ንዓይ ርዱእ ኾይኑ ኣሎ። እንተኾነ፡ መሰረታዊ ጠንቂ ፍሽለት ወተሃደራዊ ዕልዎ እንታይ ነበረ?” ክብል ንዘሻቕሎ ዝነበረ ሕቶ ኣቕረበ። ኣቶ ጃዕፊር ሳልሕ፡ ነቲ ዝቐረበሉ ሕቶ ንምምላህ፡-“ኣብዚ እዋን፡ ብዛዕባ ኣብ ኢትዮጵያ ዝተኸስተ ምዕባሊታት ወተሃደራዊ ዕልዎ ኣልዒልና፡ ምሉእ ትንታኑ ከነቐርብ ዝከኣል ኮይኑ ኣይስመዓንን። ይኹንምበር፡ እቶም ዓለውቲ ብርክት ዝበሉ ጌጋታት ከም ዝፈጸሙ ዝሰሓት ኣይኮነን። ገለ ካብኦም፡ ኣተክሮ ተሳተፍቲ ወተሃደራዊ ዕልዎ፡ ኣብ ኣዲስ ኣበባ እንተ ዘይኮይኑ፡ ኣብ ካልኣት ክፍለ-ሃገራት

ኢትዮጵያ፡ ምንቅስቃሴም ክልሕም ዝኾነ ርኡይ ጸዕሪ ዘይምግባር፡ ህዝቢ ኣውራ ሓረስቶት፡ ሰራሕተኛታትን ተማሃሮን ብግቡእ ዘይምውዳብ፡ ብዘይካ ኣብ ኣዲስ ኣበባ፡ ኣብ ዝተፈላለዩ መዓስከራት ዝዓስከሩ ወተሃደራዊ ኣሃዱታት ኢትዮጵያ፡ ብፍላይ ኣሃዱታት ክቡር ዘበዓኛ ዘይምብርባርን ዘይምጥርናፍን ዝኣመሰሉ ጉዳያት ክጥቀሱ ዝከኣሉ እዮም። ብተወሳኺውን ነቲ ወተሃደራዊ ዕልዋ ዝመርሑ፡ ንሻራዊ መርገጺ ኤርቶዶክስያዊት ቤት-ክርስትያን ኢትዮጵያ ከወግድ፡ ኢድ ከም ዘይህሉዎ ክገብሮ ዝድለ ስራሕ ኣይፈጸመን ጥራሕ ዘይኮነ፡ ነቶም ኣብ ዝተፈላለዩ ኣብያተ-መንግስቲ፡ ኣብ ግላዊ ንጥፍታት ዝነጥፉ ኢትዮጵያውያን ከይተረፉ ክጸሉ ኣይከኣለን።” ዝያዳ ሓበሬታ ክልግስ ብምድላይ ድማ፡ ብፍላይ ምስቲ ዕልዋ ዝነበሮ ምድንጋጽ ንምግላጽ፡-“ምስ ስርዓት ሃይለስላሴ ዝደናገጹ ውሑዳት እንተ ዘይኮይኑ፡ ዝበዝሑ ኣህዛብን ብሄራትን ኢትዮጵያ ብሃገራዊ፡ ብሄራውን ሃይማኖታውን ፍልልያት ከም ኦሮሞን ኤርትራውያን፡ ሶማሊን ትግራይን፡ ሃረርን ጅማን፡ እስላምን ክርስትናን፡ ምስ ንጉሳዊ መስፍናዊ ስርዓት ሃይለስላሴ ዝደናገጽ የለን ክበሃል ዝከኣል እዩ።” ክብል ፈተነ።

ማሕጃብ ኣልጃዓሊ፡ በቲ ዝሰምዖ እንዳ ኣስደመሞ፡-“ወተሃደራዊ ዕልዋ ከም ዝፈሸለ ምስ ተፈልጠ እንታይ ተራእዮ?” ዝብል ሕቶ ኣቕረበ። ኣቶ ጃዕፈር ሳልሕ፡ ነቲ ዝቕረበ ሕቶ ብምርዳእ፡ መደምደምታ ክህብ፡-“ወተሃደራዊ ዕልዋ ጀነራል መንግስቲ ንዋይ ብፍሸለት ስለ ዝተዛዘመ፡ ብዙሓት ብዓሰርተታት ዘይኮኑ ብኣማኢት ዝቐጸሩ ኣባላት ዕልዋ እንተላይ መራሕኢም ብዘይ ፍርዲ ክቕተሉ ከለዉ፡ ካልኣት ብስም ወተሃደራዊ ኣብያተ-ፍርዲ ናይ ሞት መቕጻዕቲ ተበየነሎም።” ክብል መለሰ። ስለ ዝኾነ ድማ፡ ሓደ ኣገዳሲ ንኢትዮጵያዊ መስፍናዊ ስርዓት ሃይለስላሴ ዝበደህ፡ ፖለቲካዊ ተርእዮ ኣብ ኢትዮጵያ ተደምደመ።

(6)

ኤርትራውያን፡ ዝኾነ ሰብ ይኹን ካልእ ህይወት ዘለዎ ፍጡር፡ ንሞት ከም ዝቐላፅ ስለ ዝኣምኑ፡ ንደቆምን ስድራ-ቤቶምን፡ ኣብ ዕዳን ዕንድዳን ከይሸመሙ፡ ዝግባእ ሓድጊ ሞት ዘስዓቦ ዋጋ ኸፈሎም ህይወቶም ዝመርሑ ሰባት እዮም። ንዝሞቱዎም ዓበይቲ መራሕቶም፡ ኣቕሸሸቶምን መሻይኻቶምን እናኣኸበሩ፡ ሞት ንዘጋጠሞም ሰባት፡ ኣውራ ንዕድመ ዘይደፍኡ ብግቡእ ይሓዝንሎምን ይበኽዩሎምን። ኣብ ቆላታት ኤርትራ ዝሰፍሩ ኤርትራውያን እንተ ረኣና፡ ኣብ ኣገባብን ስነ-ስርዓትን ሓዘን፡ ደቀ-ኣንስትዮ፡ ከም መግለጺ ሓዘንን ብምረት ይበኽያን ይልህልሃን፡ ሓመድ ኣብ ርእሰንን ክዳውንተንን ብዘይ ዕረፍቲ ይንስንሳ፡ ጸጉረን ይላጽድ፡ ሴፍ (ጉራደ) ኣልዒለን ይድብላ፡ መዋቲ መቕርብን ወዲ ተባዕታይ ምስ ዝኸውን ክዳውንቲ ይለብሳ። ደቂ-ተባዕትዮ ነነሕድሕዶም በቲ ዘጋጠመ ይጸናንዑን፡ ገለ ኣብ

ቁዱስ ቁርኣን ዝርከቡ ከም “አየት ያሲንን ኩርስን” (1) ዝኣመሰሉ ምዕራፋት፡ ካብ መዓልቲ ሓዘን ክሳብ ሳልስቲ ብሓባር ኮይኖም የንብቡ።

ሓደ፡ ካብ ኣዝማድ እድሪስ ከም ዝሞተ ምስ ተፈልጠ፡ ብዙሓት ደሃይ ክፈልጡን ክገብሩን፡ ናብ ገዛ እድሪስ ብምምልላስ የጸናንዎ፡ ሓደ ካብቶም ደሃይ ንምግባር ቀልጢፉ ዝመጸ ማሕጅብ ኣልጃዓሊ ኮይኑ፡ ንእድሪስ እናጠመተ፡-“መን እዩ ዓሪፉ?” ክብል ብቐጽበት ሓተተ።

እድሪስ ተቐብሎ፡-“ወላዲትና ሙሉክ ዓብዱ ኣልቃድር እየን፡ ጽንዓት ንኹላትና የውርደልና።” ሓዘን ብዝምልኦ ገጽ መለሰ።

ማሕጅብ ኣልጃዓሊ፡-“ምሕረት ንኹላህና የውርደልና።” ክብል ብልዑል ድምጺ መለሰ።

እድሪስ፡ ሕማቕ ከምዝረኽብ፡ ዝዓረፈት ወላዲቱ ከም ዝኾነት ኣብ ኩሉ እቲ ከባቢ ተሰምዐ።

ማሕጅብ ኣልጃዓሊ፡ ግዜ ከይወሰደ፡ ኣፍቁዱ ንዕዳጋ ከብቲ ብምኻድ፡ ኣብቲ ሓዘን ዝሕረድ ሓደ ብሰዋክኒ (2) ዝፍለጥ ጉልበት በጊዕ ዓደገ። ገዛ ምስ በጽሖ፡ ዝገዝኦ በጊዕ ሓረዶ። ጽንሕ ኢሉ መንሱር ወዲ እድሪስ፡ ካብ ሹቕ ዝዓደጎ ኣሕምልቲ ንወላዲቱ፡ ምስ ካልእ መግቢ ክትኸሸኖ ኣረከባ።

እድሪስ፡ ማሕጅብ ኣልጃዓሊ ምስ ገለ ውልቀ-ሰባት እናተዛረበ፡-“ንሓዘን ዝኸውን ዓስ ተቐላጢፍና ክንተኸሎ ይግባእ።” ክብል ተሰምዐ።

እድሪስ፡ ብወገኑ ንዓርኩ ማሕጅብ ኣልጃዓሊ ጸውዑ፡-“ምትካል ዓስ ንምንታይ ኣድለየ።” ብለውሃት ሓተተ።

ማሕጅብ ኣልጃዓሊ፡ ተቐዳድሙ፡-“ስነ-ስርዓት ሓዘን ኣባናን ኣባኹምን ከም ባህልን ልምድን ዝፈላለ ኾይኑ ኣይስመዓንን። ናይ ሓዘን ዓስ ግን ጽንዓት ይሃብኩም ዝበሃለሉ፡ ንመዓልታት ዝሕዘኩ ቦታ ብምኻኑ፡ ንምትካሉ ንጎረባብትን ቀረብ ኣዝማድን ዝግደፍ ዘየሸግር ጉዳይ እዩ።” ዕትብ ኢሉ ሓሳቡ ገለጸ።

ፍርቂ መዓልቲ፡ እተን ዝተኣከባ ደቀ-ኣንስትዮ፡ ኣውራ እተን ብዕድመ ዝደፍኡ፡ ብመሰረት ዝበዝሓ ቀብላታት ትግረ ዝኸተልኦ ብሓነፊ ዝተባህለ እስላማዊ እምነትን ኣገባብን፡ ሬሳ ወይዘሮ ሙሉክ ዓብዱልቃድር፡ ብግቡእ ሓጺበንን ጥዑም ጨና ነስንሰናሉን፡ ገለኣን መስርሕ ምሕጻብ ሬሳ እናተኻየደ ከሎ፡ ኣብ ርእሰንን ክዳውንተንን ሓመድ እናነሰነሳ ብምረት ክበኽያ ጀመራ። ሰብኡት ብወገኖም፡ ካብ ጥቕስታት ቁዱስ ቁርኣን እናኣንበቡ፡ ሰላት ኣልጅናዛ (1) ሰጊዶም፡ ነቲ ሬሳ ናብ ዝተወሰነሉ መካነ መቓብር ብምብጻሕ፡ ስነ-ስርዓት ምቕባር ፈጺሞም ተታሕዞም ንገዛ እድሪስ ተመልሱ።

ኩሎም ምስ ተመልሱ፡ ማሕጅብ ኣልጃዓሊ ብሃንደበት፡ ገለ ኣዝማድ ነፍሰ-ሄር ወይዘሮ ሙሉክ ዓብዱልቃድር፡ ሴፍ ሓዘን እናሳዕሰዓን ኣብ ርእሰን ሓመድ እናነሰነሳን ተዓዘበ፡ ብዙሕ ኣቓልቦ ከይሃበ፡ ኣብ ጎኒ ዓርኩ እድሪስ ብምጃን፡ ኣድህብኡ ኣብ እቲ ጽንዓት ይሃብኩም ኣቶኮረ።

ማሕጅብ ኣልጃዓሊ፡ ኣብ መንጎ ሱዳንን ኤርትራን፡ ብዛዕባ ኣብ ጊዜ ሓዘን ዝዘውተር ናይ ጽንዓት ይሃብኩም ኣገባብ ፍልልይ ከም ዘሎዎ ብቐሊሉ ክዕዘብ

(1) ኣብ ቅዱስ ቁርኣን ዝርከባ ጥቕስታት።
(2) ሰዋክን ሓንቲ ኣብ ምብራቕ ሱዳን እትርከቡ ብብዝሒ ኣባግዕ እተፈሪ ምጥንቲ ከተማን እያ።
(3) ሰላት ኣልጅናዛ፡ ብሓባር ንመዋቲ ተባህሉ ዝሰገድ ሰላት።

ከአለ። አብ ኤርትራ፡ ሓዘን ምሽት ድሕሪ ሰላት አልመቐርብ ወይ ሰላት አልዲሻ ምስ ተጀመረ፡ ዓቕሚ አዳም ዝበጽሑ ደቂ-ተባዕትዮ፡ አብ ሓደ ጫፍ ናይ እቲ ዳስ ኮፍ ይብሉ። ካብ ቅዱስ ቁርኣን ገለ ካብ ሱረት ያሲን አንቢቦም ምስ ወደኡ፡ በብሓደ ብድድ-ብድድ እናበሉ፡ ንስድራ-ቤት መዋቲ ጽንዓት ይሃብኩም እናበሉ ይወጹ። አብ ሱዳን ግን፡ በጻሕቲ ሓዘን፡ አብ ቅርፍ ናይ ሓዘን ዳስ ምስ በጽሑ፡ ኮፍ ከይበሉ፡ ነፍሱ-ወከፎም ክልተ የእዳዎም ንሰማይ እንዳ አልዓሉ፡ አልፋትሓ ብልዑል ድምጺ የስምዑ፡ ገለ ቀለልቲ ጥቕስታት ቅዱስ ቁርኣን ብትሑት ዝበለ ድምጺ ድማ የነብቡ፡ ንስድራ መዋቲ ጽንዓት ይሃብኩም እንዳበሉ ናብ ዝተዳለወ ኮፍ መበሊ የምርሑ፡ ድሕሪ ሓጺር ኮፍ ምባል በብዝመጽዎ አገባብ ይኸዱ።

እድሪስ፡ ብዛዕባ ስነ-ስርዓት ጽንዓት ይሃብኩም፡ አብ ሓሳብ ጠሕሉ ከሎ፡ ዓርኩ ማሕጃብ አልጃዓሊ ዝሑል ማይ ዝመልኦ ብኬርታት ንዝመጸ በጻሒ እናዓደለ፡ በጻሕቲ ናይ ሓዘን ምልክት አብ ገጸም እናአርአዩ፡ አልፋትሓ ምስ ገበሩ፡ በብሓደ ክብገሱ ተዓዘበ። ናይ ሎሚ ስነ ስርዓት ጽንዓት ይሃብኩም አብ መወዳእትኡ ከም ዝበጽሑ አረጋገጸ።

አብ ካልኣይ መዓልቲ፡ ማሕጃብ አልጃዓሊ ብትሑት ድምጺ፡ አብ እዝኒ እድሪስ ቀሪቡ፡-“ካብ ጎረባብቲ ገለ ገንዘብ ኣኪብና ኣሎና።” በሎ።

እድሪስ፡ ካብ ጎረባብቲ ስለምንታይ ገንዘብ ተኣኪቡ ስለ ዘይተረድኦ ተገረመን ክሓትት ተዳለወን። ማሕጃብ አልጃዓሊ ነቲ ነገር ብምስትብሃል ተቐላጥፉ፡- “ብመሰረት ባህሊ ሱዳን፡ ኣውራ ብመሰረት ባህሊ ኣሕዋትና ቀብላ ጀዓልን፡ ወጻእታት ሓዘን ንምሽፋን ብዝብል ሰናይ ተግባር፡ ጎረባብቲ ንቐረባ መቐርብ መዋቲ ናይ ገንዘብ ሓገዝ የዋጽኡን የበርክቱን እዮም። ገለ ጎረባብቲ ነቲ ከዋጽእዎ ዝግብኦም ብፍላጥ ይኹን ብዘይፍላጥ እንተ ዘይኣተግቢሮም ግዳይ ጸርፍን ላግጽን ጎረባብቲ እዮም ዝኾኑ። ምእካብን ምውጻእን ገንዘብ ንደቂ-ተባዕትዮ፡ ወይ ንብዕድመ ዝደፋኡ ከይተሓጽረ፡ ንደቂ-አንስትዮውን ዝምልከት ጉዳይ እዩ።” ክብል መለሰ።

እድሪስ፡ ምግራሙ እናኣዛየደ፡-“ብልቢ የመስግን፡ የቐንደለይን ክብረት ይሃበለይን።” ክብል ግቡእ ኹይኑ ተሰምዖ።

ሓዘን ንሳልስቲ ምስ ተኻየደ፡ ብወግዒ ተዓጽዮ፡ ነፍሱ-ወከፍ ሓዘንተኛን በጻሕን ናብራ ሓዳሩ ክገብር ተዋፈረ።

(7)

ኢትዮጵያ ብ 14 ሕዳር 1962 ንኤርትራ ብሓይሊ፡ ናብ ግዝኣታ ምስ ጸንበረት፡ ንዝነበረ ፈደራላዊ ስርዓት ብኡ ንብኡ ፍሩስ ከም ዝኸውንን ከም ዝስረዝን ገበረት። ኣብ ኩለን ዓበይቲ ከተማታት ኤርትራ፡ ከም ኣስመራ፡ ከረንን ባጽዕን ዝኣመሰላ ሰፋሕቲ ሰላማዊ ሰልፍታትን ኣብዮቱታን ብቕጽበት ተላዕለ። ከም ውጽኢት ናይተን ዝተኻየዳ ሰልፍታትን ኣብዮቱታን ድማ፡ ብዙሓት ብኣማኢት ዝቐጸሩ ኤርትራውያን ግዳይ ሞትን ምዱንንን ኣብ ዝተፈላለዩ ኣብያተ-ማእሰርቲ ኢትዮጵያ ኮኑ።

ድሕሪ ገለ መዓልታት ዑመር እስማኒል ዝተባህለ፡ ንከተማ ከሰላ ምስ መጸ፡ ብኣጋጣሚ ኣብ እንዳ ሻሂ ማሕጃብ ኣልጃዓሊ፡ ምስ እድሪስ ተራኸቡ። ሰላምታ ድሕሪ ምልውዋጥ፡ ሻህን ዝሑል ማይን ድሕሪ ምእዛዝ፡ እድሪስ ቀልጢፉ፡-“ደሓን ድኻ ዑመር፡ ንከሰላ እንታይ ኣምጸኣካ?” ክብል ሓተቶ።

ዑመር እስማኒል፡-“ኩነታት ዓዲ ሕማቕ እዩ ዘሎ። ሰላማዊ ሰልፍታትን ኣድማታትን ኣብ ኣብያተ-መቐጠታ፡ መሳጊድን ኣብያተ-ክርስትያናትን፡ ኣብ ቅዱስ ቁርኣን ዘምህሩ ከባቢታት ከተረፉ ብምልሓም፡ ሓፈሻዊ ኩነታትን ህይወትን ኣብ ኤርትራ እናተዘናበላ ክመጽእ ጅሚሩ ኣሎ። ስለ ዝኾነ፡ ብትዕዝብቲ ብዙሓት፡ ኣብያተ-ማሕበራትን መሓየሪ ቦታታትን ብዜጋታት ኣዕለቅሊቕን ኣለዎ።” ኢሉ፡ ዝነበሮ ሓበሬታ ብምትእምማን ኣቕረበ።

እድሪስ፡ ዝያዳ ክፈልጥ ብምድላይ፡-“ህይወት ክሳብ ክንድዚ ጽንክርቲ ድያ ዘላ?” ክብል ብምስድማም ሕቶ ኣቕረበ።

ዑመር እስማኒል፡-“ህይወት፡ ኣብ ዓድና ኣዝያ ጸንኪራ እያ ትመስል። ሰላማውያን ኤርትራውያን ንምብታንን ኣኼባታት ንምክልኻልን፡ ትካላት ስለያ ኢትዮጵያንን መሰልቶምን፡ ኣፍራስ ተጠቕሞም ሰላማውያን ከጋፍዑን ክብድሉን፡ ከም ስራሕ ተታሓሕዘምም ኣለዉ። ንዝላኦ ርእሰይ ብኣባላት ፖሊስን ስለያን ኢትዮጵያ፡ ብኣባትርን ዱላታትን ብዘይንሕስያ ተሃሪመን ተቐጥቂጠን። እዚ ጥራሕ ከይኣከል፡ ከም ኩሎም ዜጋታት፡ ኤርትራ ናብ ኢትዮጵያ ክትጽንበር የብላን ኢልካ፡ ኣብቲ ኣብ ገዛ ብርሃኑ ዝተኻየደ ዘይሕጋዊ ፖለቲካዊ ሰልፊ ተሳትፍካ ብዝብል ምክንያት፡ ዝኾነ በደል ከይፈጸምኩ ኣብ ልዕሊ ዝተፈላለዩ ግፍዕታት ተኻይዶም።” ኢሉ ብምረት ገለጸ።

እቲ ርክብ ኣገዳሲ እናኾነ ክመጽእ ምስ ጀመረ፡ ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ምስ ተሓወሶም፡ ሰላምታ ድሕሪ ምልውዋጥ፡ ንዑመር እናጠመተ፡-“ኹሉ ዘሎካ ንሓወይ እድሪስ ኣወፊኻዮ ትመስል።” ፍሻኽ እንዳበለ።

ዑመር ዘረብኡ ብምቕጻል፡-“ኣይትሰከፍ፡ ኹሉ ዘሎኒ ሓበሬታ ንእድሪስ ኣይሃብኩዎን። ገና ግዜ ኣይሓለፈን ዘሎ። ዕላልና እውን ቀጻሊ እዩ። ኣስዒቡ’ውን፡- “ብዙሓት ብዛዕባ ምጽንባር ኤርትራን ኢትዮጵያን ከይረበሾምን ከየሕዘኖምን ኣይተረፉን። ብዙሓት እንተላይ ምስ ኢትዮጵያ ዝደናገጹ ዝነበሩ ከይተረፉ፡ ኢትዮጵያ ብውድታዊ ኣገባብ ንኤርትራ ክትጎብጥ እያ ዝብል ግምት ስለ ዘይነበሮም፡ ኤርትራ ካብ እታ ምስኣ ዝደናገጹ ኢትዮጵያ ከም እትምዕብል ይኣምኑ ብምንባሮም ድማ፡ ስምዒቶም ከይሓበኡ፡ በቲ ዝተፈጸመ ከም ዝሓዘኑን ከም ዝንሃዩን ክገልጹ ፈተኑ።” በለ።

እድረስ፡ ኣብ መንጎ ብምእታው፡-“ሰባት ብዛዕባ ኣብ መንጎ ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራን ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራን ዝተኸሰት ፍልልያት፡ ኣውራ ኣብዚ እዋን ብኸመይ ይርእዮምን ይትርጉምዎን?” ክብል ሓተተ።

ዑመር እስማኒል፡-“ኣብ መንጎ ክልቲኦም ውድባት ዝተኸሰተ ፍልልያት ብዙሕ ዝፈልጦ የብለይን። ሰባት ብዛዕባ እቲ ፍልልያት እንተ ተዛረቡ፡ ባህሪ ናይ’ቲ ዘሎ ፍልልይ ክጭበጥ ዝከኣል ኣይኮነን። ብዝኾነ፡ ኣብ ውሽጢ ኤርትራውያን ዝፍጠር ፍልልያት ብቐልጡፍ እንተ ዘይተፈትሐን ዘይተኣረመን፡ ኣብ መጻኢ ምዕባሊታት ፖለቲካውን ዕጥቃዊ ስራሕ፡ ዓቢ ኣሉታዊ ስንብራት ከይሃለዎ ኣይክተርፍን እዩ።” ብዘይ ስክፍታ መለሰ።

ማሕጃብ ኣልጃዓለ፡ ብዛዕባ ኣብ መንጎ ኤርትራውያን ፍልልያት ዳግም ክዘረብን ኣብ ክትዕ ክቐርብን ብዘይ ምድላይ፡-“ኣብዚ እዋን፡ ብሰፍሖ ዝረኣ ዘሎ ጽዑቕ ንጥፊታት ሓይልታት ፖሊስ ኤርትራ፡ ብወገንካ ብኸመይ ትርእዩ?” ክብል ሓተተ።

ዑመር እስማኒል፡ ንዝተላዕለ ጉዳይ ግምት ብምሃብ፡- “ገለ ኣብ ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ ብምስጢር ዝተወደቡ፡ ኣባላት ፖሊስ ኤርትራ፡ ነቲ ብኢትዮጵያ ዝተወሰደ ናይ ኅበጣ ስጉምቲ ብምንጻግን ብምእባይን፡ ኣብ ባጽዕ ገለ ንቡር ወይ ፍሉጥ ዘይኮነ ምንቅስቃስ ብምርኣይ፡ ካብ ገለ ናይ ፖሊስ መኻዚኖ ባጽዕ ብርክት ዝበሉ ኣጽዋር ክምንዘዑ ተራእዩ። ከም ሓላፊ ወተሃደራዊ መኻዘን ፖሊስ ኤርትራ ኣብ ከተማ ባጽዕ ዝሰርሕ ዝነበረ ሰርጀንቲ መሓመድ ሰዒድ ሸምሲ ዝተባህለ፡ ምስ ጉምሑድ እድረስ፡ ኣሕመድ እስማኒልን እብራሂም ኣደም ዝተባህሉ፡ ገለ ሚስጢራውያን ኣባላት ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ ዝኾኑ ኣባላት ፖሊስ ኮይኑ፡ ነቲ ኣብ መኻዘኖ ዝነበረ ኣጽዋር ብምጉሕንጎን፡ ናብ ገጠራት እቲ ከባቢ ኣምረሐ።” ክብል ብስምዒት ገለጸ።

ዑመር እስማኒል ኣቐልጦ ማሕጃብ ኣልጃዓልን እድረስን ከም ዝሰሓበ ብምርዳእ፡- “ብህሉው ኩነታት ዝቐሓሩ ገለ ሹዱሽተ ኣባላት ፖሊስ ኤርትራ፡ ነቲ ካብ መኻዘን ኣጽዋር ባጽዕ ዝሰለቡዎ ሓዞም፡ ብሓንቲ ናይ ሓደ ኣባል ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ እትውነን ታክሲ ተጓዲዞም፡ ብዘይ ገለ ጸገም ኢራፊይላ ኣብ ዝተባህለ ከባቢ ብሰላም ክበጽሑ እኳ እንተኸኣሉ፡ ክማርኹዎም ዝከተተሎዎም ዝነበሩ ሓይልታት ፖሊስ ብጅግንነት ተታኹሶም፡ ሓደ ጉምሑድ እድረስ ዝተባህለ ፖሊስ ክሰውኡም ከሎ፡ እቶም ዝተረፉ ፋሕ-ፋሕ ክብሉ ከኣሉ።” ክብል ኣዘንተወ።

ስርሒት ባጽዕ ኣዝያ ኣገዳሲት ኮይና፡ ብሰላ ጽንዓት ኣባላት ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ ዕውቲ ነይራ ጥራይ ዘይኮነት፡ ዓባይ ጽፍዒት ንመግዛእቲ ኢትዮጵያ እውን ነበረት። እታ ስርሒት መርኣያ ኣብያ ንመግዛእቲ ኢትዮጵያ ኣብ ኤርትራ እትቐጽር ኮይና፡ ኣብ መላእ ገጠራት ኤርትራ ዝተፈላለዩ ስርሒታት ንምክያድ ምቹእ ባይታ ከም እትፈጥር ድማ ብንጹር ኣብረሀት።

መግዛእቲ ኢትዮጵያ፡ ነቶም ነቲ ናይ ባጽዕ ስርሒት ዘካየዱ ንምሓዝ ዝፈተኖ ተበግሶ ብምፍሻሉ፡ መልሱ-ግብሩ ድማ፡ ነቶም ንሃገርም ኸውፊዩ ዝወጹ ኣባላት ፖሊስ ኤርትራ፡ ከም ሸፋቱ ቐጽሩ፡ ሸፋቱ ሓገዝኩምን መገዲ መሪሕኩምን ብዝብል ናይ ሓሶት ጠቐነ፡ ኣብ ልዕሊ ኤርትራውያን ዜጋታት ዝተፈላለዩ ግፍዕታት ኣውረደ።

ዑመር እስማኒል፡ ንእድሪስን ማሕጃብ ኣልጃዓልን ምሉእ ጥዕናን ነዊሕ ዕድመን እናተመነየሎም ተፋነዎም።

ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ንእድሪስ እናጠመተ፡-“ክሳብ ሕጂ ንጹር መልሲ ክረኽበሎም ዘይከኣልኩ ሕቶታት ኣባላት ፖሊስ ከተማ ባጽዕ ስለምንታይ ንበረኻ ክወጹ ከም ዝተሃወኹ? እንታይ ዘገድዶም ነገር ነይሩ? ምዕራባዊ ቆላታት ኤርትራ ንመግዛእቲ ኢትዮጵያ ንምቅዋምን ንነብስኻ ንምዕቃብን ተኸእሎ እናሃለዎ፡ ኣብ መንጎኦምን መንጎ ኣምድ ዓዋተ ናይ ኣባር መደብ ስራሕ ንምውጻእ ክሰርሑ ዘይምኽኣሎም እንታይ እዩ?” ዝብሉ ሕቶታት ሓተተ።

እድሪስ፡ ብሕቶታት ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ተገዳስነት እናኣርኣዩ ብወገኑ፡-“ኣብ መንጎ ኣምድ እድሪስ ዓዋተን ካብ ባጽዕ ዝወጹ ኣባላት ፖሊስ ኤርትራ ዝኾነ ምትእስሳራት ወይ ርክባት ነይሩዎም ክበሃል ዝከኣል ኣይኮነን። ብመሰረት ቤላ-ቤለዎ፡ ምንቅስቃስ ኣርነት ኤርትራ ምስ ኣምድ እድሪስ ዓዋተ፡ ብኣባር ክሰርሕ መደባትን ድልዮትን ከም ዝነበሮ ዝብል ግን ኣሎ። ስለ ዝኾነ፡ ንኣምድ ንምርካብ ዝተፈላለዩ ደገፍቲ ምንቅስቃስ ኣርነት ኤርትራ፡ ናብ ገጠራት ባርካ ተንቀሳቂሶም ዝብል ተወሳኺ ኣበሬታ እውን ኣሎ። ኣብ መንጎ ኣፋኸ ህዝብን ብረት ዓጢቓም ንመግዛእቲ ዝብድሁን ሃገራዊያን ኤርትራዊያን፡ ገለ ስምዒታዊ ምድንጋጻ ክህሉ ባህርያውን መጎታውን እዩ። እንተኾነ፡ ገለ ወተሃደራት ንበረኻ ብምውጻእ፡ ንሰራዊት መግዛእቲ ብዘይ ገለ ምቅርራባትን ብዘይ ገለ ውሱናትን ግሉጻትን ዕላማታት ክብድሁ ዘጸግም ጉዳይ እዩ ዝመስል።” ብዘይ ገለ ምውልዋል በለ።

ኣስዒቡ’ውን፡-“ኣብ ፖሊስ ኤርትራ ዝነበሩ ኣማሲኡ ብረት ዝዓጠቁ ይኹኑ፡ ኣብ ካልእ ኮይኖም መነባብርኦም ዝመርሑ ዝነበሩ ሰባት ከጸልም ወይ ከነውር ዘይኮንኩ፡ ስለምንታይ እቶም ዝምልከቶም ምንቅስቃስ ኣርነት ኤርትራ ይኹኑ ተጋድሎ ኣርነት ኤርትራ፡ ብዛዕባ ኣገባብ ምብዳህ ወተሃደራውን ጸጥታውን ህላወ ኢትዮጵያ ኣብ ኤርትራ፡ ዝድለ ውጥናት ዘየውጸኡ? ዝብሉ ሕቶታት እውን ምስ ነብሰይ የልዕሎም ነበርኩ።” ዝብል ሓውሲ ትንታኔ ዘለዎ ርእይቶ ኣቕረበ።

ማሕጃብ ኣልጃዓሊ፡ ንእድሪስ እናጠመተ፡ ብዛዕባ ኣብ ዝተፈላለዩ ከተማታት ኤርትራ፡ ኣውራ ብኣፋኸ ህዝቢ ኤርትራ ዝተኻየዱ ሰላማዊ ሰልፍታትን ኣድማታትን ዝምልከቱ፡ ከምኡ’ውን ዝተባህሉ ቤላ-ቤሎው ብምዝካር፡-“ትማሊ ኣደ ዘይፈልጦ ሰብ መጽኡኒ፡ ሰላምታ ድሕሪ ምልውዋጥ፡ ኣደ ዓርኩ “ሰብ-ስልጣን ኢትዮጵያ፡ ኣባላት ምንቅስቃስ ኣርነት ኤርትራ ኢኹም ብምባል፡ ከም እቶም ሸፋቱ ዝገብሩዎ፡ ንብረት ምዕናውን ዜጋታት ምቕታልን ዝኣመሰሉ ተግባራት ክፍጽሙ ድሕሪ ኣይብሉን እዮም” ኢሉ ኣዘንተወለይ።” ኣዒቡ’ውን፡-“እቲ ዝበልኩኻ ሰብ፡ ገለ ኣባላት ምንቅስቃስ ኣርነት ኤርትራ ከም በዓል፡ ዓብዱ ኣልጃዓሊቕ መሓመድ ኣሰን፡ ሰዒድ ደረንካይን ተስፋዝጊ ሃይለን ዝኣመሰሉ ኣስማት ጠቐሱለይ። እቶም ብኢትዮጵያ ዝተኣሰሩ ድማ ልዕሊ ሚእቲ በጺሑም፡ እቲ ናይ ማእሰርቲ ዘመተ ኣብ ውሱናት ሰባት ወይ ገለ ከተማታት ዝተኣጸረ ኣይነበረን። ኣልማማዊ ሰብኣዊ መስላት ዜጋታት ዝግህስ ነይሩ።” ክብል ገለጹለይ።

እድሪስ ብወገኑ፡-“እቶም ዝተኣሰሩ ፍሉጣት ኣባላት መሪሕነት ምንቅስቃስ ኣርነት ኤርትራ ይርከቡዎም ድዮም ?” ክብል ሓተተ።

ማሕጃብ አልጃግሊ፡-“እወ፡ ብመሰረት ዝገለጸለይ፡ እንጥርጥርም ሰባት ከም በግል፡ ጠበቓ እስማዒል ሓጅ መሓመድ፡ ኢንጀነር ግብዱ ከራርን ሸኽ ስራጅ ግብዱን ኣብ ቀይዲ ከም ዝኣተዉ ብተወሳኽ ገሊጹለይ።” ክብል ነቲ ዝቐረበሉ ሕቶ መለሰ። ክልቲኦም ኣዕሩኽ ድኻም ስለ ዝተሰመዖም፡ ነናብ ቦትኦም ከይዶም ከዕሩፉ፡ ኣብ ካልእ ኢጋጣሚ ብደሓንን ሰላምን ክራኸቡ ተሰማሚዖም ተፈላለዩ።

